

»————«

АДЛЕР ТИМЕРГАЛИН

»————«

КАРУРМАН

АША

»————«

ХЫЯЛЫЙ КЫЙССА

»————«

АДЛЕР
ТИМЕРГАЛИН

КАРУРМАН АША

(Хыялый кыйсса)

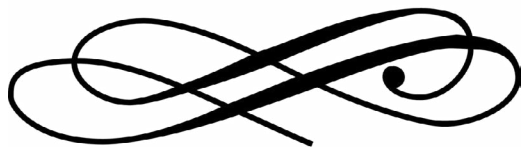
Кыйсса тексты 2014 елда чыккан (ТКН) Сайланма эсэрләр китабыннан алынды.

Сканлау, «таныту», тикшереп укып
чыгу һәм китап калыбына күчерү

Заһир Г. Хәсән тарафыннан башкарылды.

3.12.2017

Казан

КАРУРМАН АША
(Хыялый кыйсса)
...яхшы атлар кирәк үтәргә.

Зал ягында борынгы сәгатьнең карлыккан тавыш белән унбер тапкыр озаклап-озаклап сукканы ишетелде. Соңгысын суккач та, әле колак төбөндә металл чыңы зеңләп торды, һәм инде тутыктан арынган бу нәзек чың дулкыннары ике йөз яшьлек җиз сәгатьнең үзе кебек саргылт төтен булып талгын гына каядыр ерак-еракларга - үткән мизгелләргә, әллә соң киләчәккә табамы - сузылып нечкәрә, жуела бара иде.

Менә моңлы аваз һавада эреп тәмам юкка чыкты, өзелде, сүнде...

— Багалмам, бүгенгә җитәр... Сиңа күптән инде йокларга вакыт, - диде әнисе һәм китап укып яткан малайның кулындагы йомшак ялтыравык тышлы, ләкин саллы математик журналны, ачык килеш тотып, сак кына өстәлгә алып куйды. - Йокла, улым, әнә күзләрең дә кызарган...

Аннары ул малайның җиңел юрганын рәтләбрәк япты, яшь математикның тыңлаусыз чәченнән сыйпады да карават янындагы яшькелт торшерны сүндерде.

Әнкәсенең җылы йомшак кулы малайга һәрвакыттагыча, гипноз шикеллерәк тәэсир итте. Самими бәхете тулып ашканга, йоклап киткәч тә, аның иреннәре елмая

иде.

Чыннан да, бәхетле иде Гыйлемдар. Гаиләдә бер бөртек бала булганга, аны, бәлки, артык иркәли дә торганнардыр, ләкин укуга һәм белем эстәүгә бирелгән малайны эти-әнисенең назы бозып өлгермәде, һәм ул дөнья рәхәтләренең азы белән дә канәгатьләнә торган булып үсте.

Кыскасы, ул - вафасыз дөньяда жил-яңгыр тимичә, мәрхәмәтсез урам тормышының камчысын да, тукмакларын да күрмичә, тәмсез сүзләрен ишетмичә, жылы оранжереядә, чәнечкесез гөлчәчәкләр һәм купшы пионнар арасында үскән самими һәм тыйнак малай иде. Дөрөс булса, педагоглар, андыйлардан көрәшчә чыгуы икеле, дигән булалар...

Хәер, тугыз яшендә инде Гыйлемдар шахмат буенча район мәктәпләре чемпионы булды, аннары, кинәт кенә математика белән мавыгып китеп, шахмат уеныннан бизде. Дөрөс, ташлап ук бетермәде, чөнки ул бу уенның катлаулы математик һәм логик мәсьәлә булуын аңлап, аны бер читкә куеп, киләчәккә калдырып кына торды бугай. Шулай да малай, баш мие гимнастикасы өчен көндәлек гәзитләрдәге төрле шахмат мәсьәләләрен чишмичә, барыбер тынычланмый иде.

Гыйлемдар ниндидер төш күреп ята иде. Менә аның иреннәре дерелдәп куйды, кашлары жыерылды... Аннары ул, ике кулын да юрган астыннан чыгарып, учлары белән битен һәм болай да йомык күзләрен тәрәзәдән төшеп торган салкын ай яктысыннан каплады...

Юк, малаебыз татлы төш күрми иде шикелле. Менә ул бәләкәй йодрыкларын буыннары агарганчы йомарлады, битләре, иреннәре тартышып куйды... Аннары ул, күзләрен ачып, башын күтәрде дә торып ук утырды.

Бу минутта аны әнисе күрә калса, һичшиксез, коты алыныр иде, чөнки баланың күзләре, ак төшкәндәй, тонык пәрдә белән өртелгән һәм әйләнә-тирәне күрми, аңламый

иде кебек. Ул һаман йокы кочагындамы? Әллә инде луна-тиклар кебек йокы аралаш торып йөри башлаганмы?

Гыйлемдар бүлмәдә ут алып тормады. Каралжым агачлар өстендә түбәнтен генә күренгән ай яктысы аңа житә иде, күрәсең. Ул, урындык аркасындагы чалбарына үрелеп, караватында утырган килеш, берьюлы ике баласына чумды, торып, кыска жиңле күлмәген, оекбашын, калын табанлы спорт ботинкасын киде. Өстәл өстендәге кечкенә рамкадан әтисе белән әнисенең үзе төшергән фотоларын кубарды да, кәгазьгә төреп, бөгәрләмичә генә, түш кесәсенә урнаштырды, аннары, берәз уйлап торгач, калын математика журналы эченнән күрше дачада яшәүче Ниса исемле бер кызчыкның рәсемен дә алды. Ниса аңа һәрвакыт: «Әй син, вундеркинд!» - дип дәшә һәм җае чыкса-чыкмаса да үртәргә тырыша иде. Малай исә, күпме генә эзләсә дә, күрше кызына төртке кушамат таба алмыйча гажиз иде. «Алтынчәч»не кушамат дип булмый ич инде! Алай дигәч, кызый алтын толымын уң иңеннән сул якка гына күчерә, үзе рәхәтләнеп көлә... Гыйлемдарга соңыннан бөтен мәктәпкә таралган «Малай-нигалай» дигән кушаматны да шушы күрше кызы таккан иде. Аннары Ниса ике көннең берендә күршеләренең почта ящигына берәр шахмат мәсьәләсә салып китә иде. Хәер, монысын Гыйлемдар белми дә калды бугай.

Электр фонаре белән кечкенә пәкегә чалбар кесәсендә урын табылды. Ай яктысында тонык кына ялтыраган мобиль телефон өстәл өстендә калды... Әйе, малайга телефонның кирәге чыкмаячак.

Бер катлы җәйге тәрәзә, тоткасына кагылу белән, ике якка

ачылып китте. Малай, аякларын тышка салындырып, тәрәзә төбенә утырган килеш, нидер пышылдады, бәлки, йокы аралаш кына әти-әнисеннән гафу үтенүе булгандыр.

Йомшак туфраклы клумбага сикереп төшкән иде, спорт ботинкасы дымык, көпшәк жиргә батты. Ул аны кагып-нитеп тормады, ком түшәгән аллеядан китмицә, куе үләннәрне ерып, дача коймасындагы үзе генә белгән тишеккә таба атлады, капка башындагы сизгер видеокүз объективына элэгәсе килмәгәндер, ахрысы.

Тиздән малай сирәк багана башларындагы зәңгәрсу лампалар яктырткан тар гына асфальт юлга чыкты. Вакыт соң булганга, юл буп-буш, дачаларына кайтасы кеше кайтып беткән инде. Ул, минут та уйлап тормастан, сулга борылып, тимер юл станциясенә бара торган шоссе белән янәшә велосипедчылар сукмагыннан эре-эре атлап китте.

Тимер-бетон панельләрдән генә укмаштырып төзелгән вокзал бинасы тып-тын, хәтта зал димәсәң хәтерә калырлык, сыңар тәрәзәле кысан бүлмәдәге касса да ябык инде. Тимер юлчы формасы кигән дежур каравылчы өчдүрт урындыкны бергә кушып, шул ятакта рәхәтләнеп йокы сүтә... Шулай да аның кырыенда яткан Акбае төн уртасында ялгыз йөргән малайга сәерсенде бугай, Гыйлемдар янына килеп, башын кыегайтып, аның күзләренә тутырып карады, аннары, урынына кире кайтып, койрыгын җайлабрак салды да кабат мәрткә китте.

Төнге битараф дөньяның малайда бер эше дә юк иде сыман.

Чирек сәгать үтсә үткәндер, станция янына иң соңгы зәңгәр электричка килеп туктады. Үтәли күренеп торган буш вагоннарда сыңар җан иясе дә төшмәде. Койрыктагы вагонның ишекләре ике яктан да ачык, ахыргы станциягә ярты сәгатьлек кенә юл калганга, машинист ыктыматлыгын жуйган иде, ахрысы. Хәер, шәрран яра ачык вагон ишеге соңгы вакытларда янә баш калкыткан хулиганнар эшедер, бәлки.

Малай койрыктагы вагонга кереп утырды. Тәрәзәдән караган иде, вокзал ишек төбөндә күзләрен уа-уа басып

торган баягы дежур тимер юлчыны һәм аның Акбаен күрде. Аларны күргәч, малайның күңеле нигәдер нечкәрәп китте, әйтерсең лә ул якин танышларын соңгы тапкыр күрә, алар белән мәңгегә хушлаша иде... Хәер, бу сагыш хисе күңел төпкелендә тыпырчынып кына алды да шундук сүнде. Малайны башка, мөһимрәк вакыйгалар көтә иде...

Ахыргы станциядә алгы вагоннардан берничә генә пассажир төште. Алар шундук вокзал бинасы каршында көтеп торган микроавтобус янына ашыктылар, ә малаебыз бөтенләй кире якка юл тотты.

Бераз баргач, шоссе юл кисәк кенә бетте, өзелеп калды.

Аңардан, икегә аерылып, чирәм үскән гади авыл юллары башлана иде. Малай, сихерлэнгән шикелле, беркавым юл чатында басып торды, аннары, ниндидер боерыкка буйсынгандай, сулга борылып, ышанычлы адымнар белән юлын дәвам итте. Озак баргандырмы, - ул моны, әлбәттә, хәтерләми, ләкин күктәге йолдызлар тоныкланган иде инде, димәк, таң сызылырга да күп түгелдер.

Каршында чәнечкеле тимерчыбык киртә пәйда булгач, ул капыл туктарга мәжбүр булды. Киртә бер офыктан икенчесенә кадәр сузыла (моңа күпме металл киткәндер?), анда биш метр саен баш сөяге сурәте төшкән сары калай эленеп тора иде. Электр фонаре белән яктыртып, малай андагы язуны да укыды: «Тыелган зона. Якин килү катгый тыела. Радиация!»

Гыйлемдарның моңа исе китмәде. Иске атом электр станциясе тирәсендә тыелган зона барлыгын, бу зур майданлы зонаның чиге жәйге дачалардан егерме биш чакрымнарда гына булуын ул белә иде, әлбәттә. Заманында дөнья шаулаткан Карачирәм авариясеннән соң үткән ярты гасыр эчендә радиоактив нурланыш бик нык

кимегән һәм хәзер әйләнә-тирә табигатькә аның зыяны юк чамасында, диләр. Тик тыюлык зона барыбер тагын илле елга калырга тиеш икән әле...

Малайга болары билгеле. Ләкин тутыкмас тимерчыбык киртәнең мең саны сугылган бетон баганасы төбөндә, вак яфраклы зәһәр урман кычытканы арасында, бала үрмәләп кенә үтәрлек тишек барлыгын ул каян белде икән?

Тишектән үтү өчен, шактый көч түгәргә, елан кебек шуышырга, боргаланырга туры килде. Алай да әле малайның жәйге курткасы, очлы тимерчыбыкка эләгеп, бер-ике жирдән ертылды кебек. Ә кычиткан чаккан кулның ачытуы игътибар итмәсәң сизелми иде.

Зона эчендә жир тигезле-тигезсез, чөнки сөрөп үлән чәчкән

булганнар, аннары кыргый куаклар китә... Арырак инде чын мәгънәсендә урман башлана, атом станциясендәге авариядән соң үткән еллар арасында монда табигый юл белән каеннар, усак агачлары тишелеп үскән, алар элекке жиләк-жимеш бак-чаларын басып киткән...

Гыйлемдар, ниндидер жәнлек салган сукмак табып, шуннан китте.

Таң атарга күп тә калмый, күктә баш очына кадәр яктылык уйнап, дулкынланып алгандай итте дә, янә күз бәйләнде. Бу яктылык элек тә азанчы мәзиннәрне дә саташтыра торган «шайтан таңы» гына иде әле. Аннары көнчыгыш тарафта чын, жылы яктылык сызылды.

Урман куелыгына кергәч, сукмак дип әйтерлек эзләр дә калмады. Менә шулчакта гына малай әйләнә-тирәсендәге тынлыкка игътибар итте.

Үле тынлык дигән нәрсә шушы инде: монда кошлар оя типми; сандугач сайрамый; монда кырмыска оясы да калмаган, түмгәкләре жир белән тигезләнеп беткән; монда үскән кыргый жиләк жирдә килеш чери; юеш черек исе килә...

Сул кул якта агачлар арасыннан йорт-каралтылары шэйлэп була иде. Кыйшайган ташландык йортлар. Ишек-тэрээ уемнары ялмавыз шикелле ыржаеп тора. Бер йортның жимерек түбәсенә әрсез куак үскән дә хәзер бер-ике зәгыйфь тамыры белән генә эләгеп калган.

Мондый төтенсез, үле авыллар бу зонада дистәләп. Гыйлемдар тукталып тормады. Аңлаешсыз бер көч аны һаман алга, алга әйдәкли иде.

Куелыкка кергәч, иртәнге салкын чык малайның тез башларын чылатып бетерде, һәм ул адымнарын тизләтте.

Кояш, шактый күтәрелеп, агач өсләреннән күренә башлагач, ул жил аударган карт каен кәүсәсенә утырып хәл жыйды.

Малай сусаган иде. Ләкин ул монда үзенә эчәргә су табылмаячагын һәм түзәргә туры киләчәген белә иде. Ләкин озаккамы? Юк, озакка булмас. Малай үзен әйдәкләгән көчнең авыз түгеллегенә ышана бугай.

Төш вакытында Гыйлемдар бер түгәрәк аланлыкка барып чыкты. Кызыл, сары, зәңгәр чәчәкләргә күмелгән бу якты аланны күргәч, ул туктап калды. Ничек гажәпләнмисең: монда һәр тарафта кошлар сайрый, үлән арасыннан вак чикерткәләрнең нәни кубыз чиерткәне ишетелә, йомшак жилдә яфраклар лепердәшә... Әнә бер шәмәхә божан, хужаларча жуылдап, чәчәктән чәчәккә кунып, биләмәсен тикшереп йөри.

Шунда бер ак күбәләк малайның иңбашына килеп кунды... Малай артына борылып карады. Анда берни күренми - ярым үле карурман юкка чыккан, аның урынында ниндидер аксыл төстәге иксез-чиксез бушлык, такыр чүл жәйрәп ята иде.

Кире борылды - күз алдында шул ук жәннәт бакчасыдай гүзәл аклан.

Якында гына яшь кәккүк тавышы ишетелде. Малай кәккүкнең ничә тапкыр кычкырганын авыз эченнән генә

санарга кереште. «Кәк-күк» авазлары бер дистәгә тулгач, малай күпсенде шикелле, муен артын кашып куйды.

— Аптырама, - диде шунда кемдер. - Син ничәнә теләсәң, шуның кадәр кычкырыр ул... Синең мәңге яши-сең килә ич, шулай бит, Гыйлемдар?

Малайның янәшәсендә көмеш чәчләренә бөрчекле ак яулык өрөткән ак күбәләктәй бер әби басып тора иде. Гыйлемдарның иңбашына килеп кунган баягы күбәләк шул булган, ахрысы.

— Сез... кем? Сез мине каян беләсез? - дип сорады малай, әбигә таба борылып.

— Ак әби дисәң дә ярый. Ә яшь чагымда Гөлгенә дип дәшәләр иде. Мин сине яралган көнеңнән үк беләм... Гыйлемдар исеме сиңа чат ябышып тора. Дөрөс, әтиең баштарак Галим исеме кушмакчы иде...

— Анысын да беләсезмени? Каян? - Гыйлемдар улым, моны бер сүз белән генә аңлатып бирә алмамдыр... Боларга син үз вакытыңда, әкрәңләп төшенерсең...

Бу сүзләренең мәгънәсен аңлау кыен түгел иде: Гыйлемдар бирегә вакытлыча гына, бер көнгә генә килмәгән дигән сүз иде бу. Димәк, ул тоткын? Әсир?

— Бүгеннән бу дөнья безнең икебезнеке, - дип, малайның сүзсез сөаленә җавап бирде әби.

— Икебезнеке? - һәрхәлдә, ул синеке дә, балам. «Балам» дигән сүзне ул нәкъ әнкәсе кебек ягымлы, назлы итеп әйтте һәм ирексездән малайның күзләренә яшь килеп тыгылды.

— Бөтенесе дә әйбәт булыр, Гыйлемдар, - диде Ак әби, тыныч тавыш белән. - Әти-әниләрең исән-сау. Син - минем кунагым. Куышыма рәхим ит.

Куыш дигәнә аланның нәкъ уртасында куаклар арасына корылган киез тирмә булып чыкты. Аның үзенә күрә тәрәзәләре һәм чаршау шикеллерәк ачыла торган ишеге бар, ишек төбенә, аяк киemen сөртү өчен, камыш палас

жәелгән иде.

Тирмә иркен һәм якты булып чыкты. Кергәч тә сул якта гади юынгыч, аның янындагы урындыкта сулы чиләк тора. Арырак аш-су эзерли торган почмак. Утын ягыла торган чуен плитә, ишле-кушлы табак-савыт. Плитәнең калай моржасы төннек тишегеннән чыга икән. Түрдә өстәл, кыяфәтләрәннән үк какшау икәнлегә күрә неп торган артлы урындыктар. Аннары фанер тумбочка, аның өстендә кадимгә кадәрге аклы-каралы «Рекорд» телевизоры һәм ике җиз мөгезле антенна, стенага эленгән кара тәлинкә - бусы радиорепродуктор, ахрысы. Уң якта чардуган корылган никельле карават. Аның бәләкәй тимер тәгәрмәчләре паласка яртылаш батып кергән. Ак калай тасмалар белән шакмаклап бизәлгән яшел сандык.

Ишек тирәсендәрәк сары лак белән буялган фанер гардероб... Ялтыравык амальгамасы купкан кызыллы-яшелле көзгә... Көзгә янында күгәрәп беткән Бакыр-кош, тик аның күзләре генә пыяладай ялтырый. Ә бусы бүрәнә ярыгына кулын кыстырган уенчык Шүрәле бугай...

Хәер, Шүрәле һич тә уенчык түгел, кайчагында ул, төмам җанланып һәм зураеп, өстәлдән төшә дә Гыйлемдар янына килеп утыра. Аның маңгай сырлары шулкадәр тирән; кайчагында ул кызык өчен карандашын колак артына түгел, маңгай сырына кыстырып куя. Тик боларын малай берәз соңрак белде. Әби яшәгән өй эче ярты гасыр элекке бер бүлмәле коммуналь фатирны хәтерләтә иде. Андыйларны Гыйлемдарның телевизордан гына күргәне бар.

Малай өй эчен күздән кичергәндә, Ак әби аның үзенә елмаеп карап торды.

— Бәхет цивилизациядә түгел, Гыйлемдар, - дип, гади урман анасыннан һич тә көтелмәгән сүз әйтеп ташлады әби. - Түгел! Моны безнең элгәрләребез - болгар бабалар да белгән.

Жәй житү белән, алар, шәһәрдәге тынчу өйләрен ташлап, табигать кочагына, жәйләүгә чыкканнар... Бу әйберләр һәммәсе комиссия кибетеннән. Мин аларны киләчәк заман музейханәсе өчен жыям һәм саклыйм.

— Ә телевизорыгыз... күрсәтәме соң? Ул электрны каян ала?

— Ул энергияне атмосферадан ала, - диде әллә каян фәнни атамаларны үзләштергән әби. - Гади генә итеп әйтсәк, мин шарсыман яшенне магнитлы ятьмә белән тотам да магнитлы чүлмәккә салам. Ул миндә шартламый, энергиясен аз-азлап ай буена чүлмәк электродларына биреп ята. Түшәмдәге люстраны да шарсыман яшен көче кабыза... Ә яшенне мин син килгән урманнан алып керәм, алар анда яңгырдан соң еш булучан. Түбәнтен генә, дулкын өстендә чайкалгандай йөзеп йөриләр... Беләсеңме, шартлаган атом станциясе өстендә алар аяз көнне дә күренә.

— Сез кайнар плазманы саклау ысулын уйлап таптыгызмыни? Мин моны аңламыйм... - диде малай, түшәмдәге ефәк абажурга карап.

— Аңларсың. Мин сиңа кирәкле мәгълүматны табып бирермен.

— Китапларданмы?

— Китаплардан да. Аларның копияләрен һәм компьютер дискларын миңа Мәскәүдәге Үзәк фәнни китапханәдән һәм Вашингтондагы Конгресс китапханәсеннән механик күселәр һәм тимер ярканатлар урлап алып кайтып бирә.

Сихер көче белән адәми зат булып күренергә сәләтле бу хамелеон-күселәрне һәм ярканатларны әби «комагыйларым» дип йөртә һәм кирәк чагында йомышка йөгертә икән. Алар борынгы Казанның «Әрхири тавы»нда мәшһүр Сөембикә көтепханәсенең калдыкларын эзләп тапканнар, анда да «ак вә кара сихер» китаплары байтак икән.

— Ә сезнең компьютерыгыз бармы соң?

Әбинең елмаюы шундый матур һәм килешле иде...

— Син үзең компьютер, балам, - диде ул. - Без синең гадәттән тыш сәләтләреңне... ачарбыз. Мин дә компьютер кебегрәк, ләкин көчсезрәге... Ярар, хәзергә бу катлаулы нәрсәләрне куеп торыйк, яме? Син бит көне буге зәһәрә мыскал ризык капмаган...

Малай кыстатып тормады, шундук ияген какты. Ак әби, аш өстәле янына килеп, яшел ашъяулыкны күтәреп ачып жибәрде.

Үткәннәрдә калган әкияти авыл табынын тасвир итеп тормыйбыз. Көлдә пешкән кайнар бәрәңгене каймакка мана-мана ашаганда, бер каен жиләген кабып, кулы икенчесенә үрелгәндә, малай бөтен дөньясын онытты шикелле. Төче коймак та әле кайнар көенчә, ә ниндидер үлән кушылган чәйнең хуш исе үк туклыклы һәм шифалы иде. Аннары таңгы миләүшә төсендәгә чөгәндәрле катык... Боларны Ак әби каян табып бетергәндәр.

Тамак ялгагач, Гыйлемдарны йокы баса башлады. Моның шулай буласын Ак әби, әлбәттә, белеп тора иде һәм малайга чардуганлы караватны күрсәтеп ым какты.

Малай ятсынмыйча гына чишенде, шалтыр-шолтыр килә торган калай юынгычта тешләрен ниндидер татлы паста белән чистартты. Кызык, монда аңар, целлофанга төреп, өр-яңа теш чистарткыч та әзерләп куйганнар икән.

Төнне сәяхәттә үткәреп алжыган Гыйлемдар күзен йомуга ук йокыга талды.

Ул, уянып та карамастан, егерме сәгать буена йоклады. Уянгач, малай үзендә яшьлек гайрәте яңарганын сизсә дә,

аның йөзендә һәм бигрәк тә күзләрендә меңләгән сорау эленеп тора иде.

Ләкин Гыйлемдар иң мөһимен: үзенә кайда икәнлеген белеп уянды. Үзен әтисе белән әнисенәң эзли башла-

улары, инде йокычан тимер юлчыны да күреп сораулары, зонаны әйләндереп алган өч катлы тимерчыбык киртәнең һәр метрын бер төркем милиционерларның овчарка белән тикшереп йөрүләре турында да хәбәрдар иде ул. Тиздән һавага вертолётлар күтәреләчәк, һәм алар очсыз-кырыйсыз дип әйтерлек урман-чытырманны һавадан аркылыга-буйга очып күзәтә башлаячаклар. Малайны эзләүчеләр арасында күрше кызы да бар, чөнки дача коймасында Гыйлемдар чыгып киткән тишекне дә ул эзләп тапкан... Астрономия белән кызыксынганга, Ниса, түбәгә менеп, төннәрен кечкенә телескоп янында үткәрә икән. Кызчык төн уртасындарак Гыйлемдарның, үләннәренә ера-ера, койма тишегенә таба киткән күрәп калган була.

Боларны малай каян белә иде соң? Үзе килеп чыккан гүзәл аланлыкны беркем дә күрә алмаячак, фотообъективлар да сизмәчәк икән, чөнки бу дөнъяның башка геометриядә урнашканлыгын ул каян белә иде? Күрәсәң, боларны аңа, аның баш миенә йокыда чакта сәңдергәннәрдер... Ак әби һәм аның күзгә күренмәс ярдәмчеләре, әлбәттә.

Менә хәзер дә Ак әби, сизелер-сизелмәс кенә елмәеп, Гыйлемдарга карап тора, аның йокыдан тәмам айнып житкәнән көтә. Барлык сорауларга җавап бирергә эзер иде ул.

Малай, сорау бирергә ашкынса да, тирмәнең нәкъ түрәндә компьютер өстәле күргәч түзмәде: «Мондыйны минем реклама китапларында да очратканым юк», - дип куйды.

— Иң яңа марка, - дип, компьютерны мактады Ак әби. - Махсус синең өчен Галәм аръягынан китерттек. Ләкин ул жир Интернетына тоташмаган булып, аның каравы Күк Интернеты белән элемтәдә.

— Галәм аръягы? Йолдызара элемтә? Әкият бу! Бөек математик Паскаль: «Йолдызларның чукрак-телсезлегә

куркыта мине», - дигән...

— Ә бер бөөк шагыйрь: «Йолдыз белән йолдыз серләшә», - ди, балам! Бәлки, чыннан да, йолдызлар сөйләшәләрдер? Бәлки, без генә ишетми торганбыздыр? Бу компьютер параллель жир дөньясыннан, әгәр инде ышанмыйсың икән, ерак киләчәк заманныкы диик.

— Аңа нинди программалар куелган соң?

— Сиңа кирәклеләре һәммәсе дә. Менә, ашап алгач, үзең күрерсең.

Яңалык бер компьютерда гына түгел икән. Малай йокы сүткән арада, «чуртан кушуы буенча», тирмәгә заманча ванна һәм душ белән жиһазланган гигиена бүлмәсе тоташтырып куйганнар иде. Кемнәр? Аларга мондый сихер көче каян килгән?

Компьютердагы математика программасы аңа «хужалар»ның чиксез кодрәтле булуын күрсәтте. Мәсәлән, натураль саннар рәтендәге гади саннарны хисапый торган төгәл формула жир планетасы математикларының исен китәрерлек иде. Иң күренекле акыл ияләре ике мең ел буена эзләп-эзләп тә таба алмаган гүзәл формула иде ул!

Шахмат программасы бу борынгы уенны, алгоритмга таркатып, гап-гади уенчыкка әйләндергән. Алгоритм буенча уйнаганда, беренче йөрешне ясаучы якның жиңүе котылгысыз булуын исбат иткәннәр. Тагын шунысы кызык: бу алгоритм кагыйдәсен сабийлар аеруча тиз үزلәштерә һәм, мәшһүр «Рубик кубигы» белән булгандагы кебек, алгоритмлы шахмат ярышында балалар өлкәннәрне артта калдыралар икән...

Гыйлемдар мөгжизалы компьютерда ун-унбиш программаны ачып карады һәм һәр фән өлкәсендә «МоуКаз» («Яңалык») тамгасы сугылган ачышларны күрде.

Параллель жир дөньясы, ниһаять, кош һәм дуңгыз грипплары, вич-инфекция, рак, төрле аллергия кебек

авырулардан арынган, радиация авыруы да дэвалауга бирешкән... һәр кешегә хирург операциясе кирәк булган очракка дип, аның үз организмыннан алынган «кәүсә күзәнәкләре» резервы булдырылган... Тешең төшсә, аның урынына яңасын үстерәләр, хәтта сукурайган күзне дә яңасы белән алмаштыра башлаганнар... Малай берочтан рак авыруының татарда элек «ийә һәм сәратан хастасы» дип аталганлыгын да белде.

Ләкин, әйткәнәбезчә, бу ачышлар җирдә түгел, бәлки Галәмнең параллель җир планетасына охшаш меңләгән «сәйяр йолдыз»ларыннан берсендә - Сириусның иярчене тирәли әйләнеп йөрүче яшел планетада ясалган. Димәк, югары үсешкә ирешкән «сәйяр»леләр ир йөзөндә яшәүче кечерәк кенә татар халкының милли телендәге әллә нинди нечкәлекләргә дә беләләр икән. Чөнки аларның үзләрендә, мәсәлән, Эспаньолия иле конституциясенә өченче маддәсендә үк: «Эспаньолиядә төрле төсмердәге тел-шивәләр байлыгы мәдәни кыйммәткә ия, ул аерым ихтирамнан файдалана һәм кадерләп саклана», - дип язылган.

«Параллель җир»дә үз Тукайлары, үз Байроннары, Пушкиннары булган. Ләкин «Сәйяр дөньясы»нда Тукай исеме, киресенчә, Йакут дип укыла икән. Затлы Йакутның язмышы да җирдәге Тукайныкыннан башкачарак булган: безнең Тукай Сталин репрессияләренә кадәр үлеп котылган булса, Йакут «халык дошманы» дип игълан ителгән һәм бездәге Галимжан Ибраһимов язмышын кабатлаган. Соңыннан, әлбәттә, аны аклаганнар һәм әдипләренә Йакут премиясе бирә башлаганнар. Тик премия бирү ялагай һәм шомакай каләм тибрәтүчеләргә медаль өләшүгә әйләнә башлап, бу эшкә криминал килеп кысылгач, ел саен премия бирүне туктатып торырга мәҗбүр булганнар.

Кайбер нәрсәләргә белми калу - үзе зур бәхет. Бөтенесен бер Алла гына белсен. Шуңа күрә Гыйлемдар-

ның компьютерында кайбер программаларның беренче пунктында мондый кисәтү тора: «Бу мәғълүматлар хәзергә сиңа кирәкмәс». Әйе, компьютерның мәғълүмат базасында кеше ашаучы Сталин шәхесенең коточкыч сыйфатлары турында гына түгел, Пушкин турында да, Тукай, Муса Жәлил һәм Галимжан Ибраһимов, хәтта Сәхипжамал Волжская турында да аклы-каралы мәғълүмат тупланган. Ләкин болар белән танышудан баш тартырга малайның акылы җитте.

Гыйлемдар компьютер белән мәш килгәндә, Ак әби аның яныннан китмәде һәм, малайның хәрәкәтчән йөз сызыкларына карап, аның ничек тәэсирләнүен, балаларча куануын күзәтеп, кичерешләрен чыраеннан укып торды. Әлегә Ак әби канәгать иде шикелле.

Төшке ашка гына бүленеп, Гыйлемдар кабат компьютерга багынды. Бу юлысында мониторда иң элек «Соңгы атнада син нинди китаплар укыдың?» дигән сорау калкып чыкты. Малай һич тә көтмәгән сорау иде бу. «Математика тарихы буенча» дип язып куйды ул кыска гына.

Аннары компьютер мондый сораулар эзерләгән иде: «Мең дә бер кичә» әкиятләрен яратасыңмы? «Андерсенның «Шыксыз үрдәк бәбкәсе» әкиятен ничә тапкыр укыдың?», «Бәләкәй принц»ны беләсеңме? Чормада яши торган Карлсонны? Ялан-аяклы Гекльберри Финны? Әбугалисинаны? Гарри Поттерны? «Шүрәле» әкиятен?»

Турысын әйткәндә, малай боларның күбесен белеп бетерми, ә кайбер каһарманнарны телевизорда гына күргәне бар, тик алары да аның игътибарын җәлеп итә алмаганнар, хәтерендә бик томанлы сурәт кенә калдырганнар иде. Малайның рухи үсеше берьяклырак, ул гуманитар өлкәләрдә шактый сай йөзә иде шул.

Компьютерның соравыннан соң тынлык озаккарак сузылды.

— Белмим, әбекәй... - дип пышылдады Гыйлемдар,

Ак әбигә таба борылып. Югыйсә ул бит конкурсларда сорауны әйтеп бетергәннәрен дә көтмичә чатнатып жавап бирә торган малай иде!

Сизгер, хәтта нәзакәтле компьютер экранындагы сораулар сүнөп юкка чыкты, һәм ул гадәти режимда эшләүгә күчте.

Гыйлемдар физика, математика кебек, кем әйтмешли, төгәл һәм әсасый фәннәр буенча булган китапларны гына укый иде. Әдәби әсәрләргә вакыты житмәгән икән, шигырь-мазарны әйткән дә юк. Гомумән, шигырь язуны ул компьютерга тапшырып була торган вак эш дип карарга күнеккән иде. Әйдә, яңа рифмаларны компьютер эзләсен... Ә хис һәм сурәтләргә килгәндә, ул боларын да саннар белән күрсәтеп булырга тиеш дип инанган иде. Хәтта мәхәббәтне дә компьютерлаштырып буладыр. Аныңча, илһам дигән нәрсә дә компьютерда тормышка ашырылачак.

«Туктале, «Нечкәбил»не хәтерлисеңме син?» - дип сорады аңардан Ак әби, Абдулла Алиш дигән берәүнең әкиятен искә төшереп. - «Юк». - «Ә «Шыксыз үрдәк баласы»н?» - «Юк». - «Оныткан». «Бармакбикә» әкиятен? Ә «Ал чәчәк»не? «Көлбикә» турындагысын? Боларын да юкмы? Ә «Гали баба һәм кырык юлбасар»ны?»

Малай анысын хәтерли икән хәтерләвен, тик «Меңдә бер кичә» әкиятләрендәге Гали бабаның мәгарә тулы алтын-көмеш күрүе хак түгел, ул - наркоман, киндердән ясаган хәшиш¹ үләне чәйнәп, һаллюцинация - төш кенә күргән дип ышана. Кайсыдыр бер акыллы баш малайны шулай өйрәткән. Химия укытучысы икән.

— Кем белә, бәлки, син хаклыдыр да, чөнки мәгарә ишеген ача торган сихри «сим-сим» сүзе чыннан да киндер бит... - диде аңа Ак әби. - Ләкин, наныем, син барыбер

---

1 Хәшиш - киптерелгән һинд киндере чәчәгеннән ясала торган наркотик матдә.

экияткә ышанырга тиеш, экияткә! - дип өстәде ул. - Экиятне дә белергә һәм яратырга кирәк... Фәннең эхлагы юк, экиятнең - бар. Бар! Фән Хиросима һәм Карачирәм фажигасен тудырды, адәмнәрне бозарга яңа наркотиклар ясап бирде, ә экияти «Нечкәбил»ләр сиңа татлы бал белән шифалы кәрәз сөте генә бүләк итәләр... - дип тәфсилләп аңлатты әби.

Ахырда малай үзе укыган тагын бер экиятне исенә төшерде:

«Менә син, әбекәй, экияткә ышан да ышан дисең... Син әйткән мәшһүр Андерсенның «Сандугач» экиятен укыганым бар икән. Анда бер былбылның авыру Кытай императорын сайравы белән үлемнән йолып калуы турында сөйләнә...»

Шулчакны Ак әбинең күзләрендә ике бөртек кенә яшь күренде, һәм Гыйлемдар үзенә ниндидер ялгыш сүз әйткәнән аңлады. Моның сәбәбен ул берәз соңрак, әбинең биографиясе белән танышканнан соң гына белде.

Шулай да Ак әби тиз тынычланды. Аннары күбәләк канатыдай жиңел кулы белән малайның иңбашына орынды:

— Күңелеңне төшермә, угыл, - диде. - Имтихан тагын кабатланыр әле... Бу китапларны мин сиңа табып куярмын. Син романтик яшәтәшләрәңне куып житәрсен. Синнән камил кеше чыгарга тиеш. Шулай кирәк! Әгәр каршы булмасаң, кайбер мәгълүматларны йокыда чагында Бакырκοштан алырсың... Көч түкмичә генә. Ләкин шуны бел: болай тапкан гыйлем үзен казанып тапканнан кайтышрак - ул хиссияткә төренмәгән була, тотрыксызрак та...

Малай яшелләнгән иске трюмо өстәлендәге Бакырκοшка таба борылып караган иде, аның да яшькелт күзләрендә ут кабынганын күрде. Ә Шүрәле фигурасы нидер пышылдады бугай. Шунда гына малай куртка кесәсендәге фоторәсемнәрнең көзгә пыяласына кыстырып

куелган булуын абайлады. Әнисе белән әтисе... Ниса-Алтынчәч... Соңгы фотоны малай, кызчыкның үзенә сиздермичә генә, ерактан төшереп алган иде. Фоторәсемдә Ниса, әлбәттә, яланаяк һәм ул купшы чалмалы пионнарға су сибеп йөри... Кояш ашамасын өчен, борынына кәгазь ябыштырган, бейсболка маңгайчасы астыннан күтәрелеп караганда, почык борыны күккә чөөлә, әллә масая инде...

Дөрөсен әйткәндә, Гыйлемдар математик формулаларның төзек гүзәллегендә күрше кызы Нисаның шәүләсен күргән кебек була иде.

Жәяләр аның кашлары кебек, шулар астында зәп-зәңгәр сорау билгеләре төсмерләнә, колагына элгән алкалары менә тамам, менә тамам дип торалар...

Ә Ак әби барын да белә, сизә шикелле... Ул бит кешенең күңелендәгесен укый... Теге бөтен дөньяга мәшһүр болгар күрәзәчесе Ванга шикелле... Ниса да шундый бит! Чая күрше кызы да Гыйлемдарны үтәли күрә иде бугай...

— Ниса исеңә төште шикелле, - диде әби, малайның күзләренә туры карап.

Ак әби Гыйлемдарга күрше кызының исемең атап әйткәч, малайның бит алмалары кызарып чыкты.

Ак әби Нисаны да Гыйлемдарны белгән шикелле белә иде, ахрысы. Ул кызчыкның акыл үсешендә Гыйлемдарны кабатлаячагын күрә... Әгәр берни дә комачауламаса, ике елдан Ниса шахмат буенча шәһәр чемпионы булачак. Биш елдан соң халыкара фәнни журналда Гыйлемдардан калган кулъязма нигезендә матдә төзелеше турында фундаменталь мәкалә бастырып чыгарачак... Ун елдан соң халыкара террористлар кулында жир планетасын күз ачып йомганчы плазма тамчысына әйләндерерлек бомба булачак...

Ак әби бу хәлгә юл куймаска тиеш иде. Тирмәдән чыгып киткәндә, әби: «Мин ике сәгать ярымлап булмам, мине югалтма, тамагыңа капкала, магнитлы душка кереп

чыксаң да була, ул кар суы шикелле - кешене яңадан ту-
гандай итә», - диде.

Әбинең ике сәгать ярым дигәне жир исәбе беләндер,
әлбәттә.

Бәлки, ул шушы вакыт эчендә бүтән йолдыз систе-
масы белән элементә урнаштыра ала һәм киңәш сорый тор-
гандыр? Бүгенге физикада электромагнит дулкыннар-
ның тизлегә чикле дип каралса да, биокыр дулкыннары
өчен ераклык дигән нәрсә комачау булмаска мөмкиндер...
Һәрхәлдә, Гыйлемдарның бу хакта укыганы бар иде. Ма-
лай фоторәсемнәрне өстәленә тезеп куйды. Компьютер
галәменә кереп чумгач, ул тагын дөньясын онытты.

Бу юлы ул «Персоналияләр. Ак Китап» сәхифәсен
ачты. Монда жирнең игезәге булган ерак планетадагы
затлы

шәхесләр турында мәгълүмат һәм хикәяләр туплан-
ган булып чыкты.

Жирнең игезәгендә жәмгыять тарихы мондагы жир
тарихын кабатлый (яки, киресенчә, мондагы жир андагы
тарихка иярәме?), шуңа күрә күп нәрсә шәрехләп аңлатып
торуны сорамый иде. Анда да Явыз Иваннар, үз Һитлер-
лары, үз Джугашвилилары булган, елыдиноманья, аннан
соң тагын манияләр... Ниндидер гайре табигый баһадир-
ларга өмет баглау.

Шөкүр караклар, аннары Ермак һәм Ермолов кебек
нәселләрен саткан чукинмышлар... Дар агачлары, гильо-
тиналар, электр кәнәфиләре, адәм балаларын чалгы ке-
бек ура торган «калашниклар» уйлап табылган. Анда да
коммунистик күмәк хужалыклар төзеп азапланганнар,
кансыз залимнәргә табынганнар, аларга төрле эт-баш-
опричниклар, сыер-аяк-чекистлар, симез жандармнар һәм
мускуллы омончылар хезмәт иткән. Анда да, Жир плане-
тасындагы кебек,

үзләренең Хиросима фажигасен һәм Карачирәм

һәләкәтен оныта алмыйлар.

Шул ук вакытта Алтынчәч белән җик Мәргән гыйшкы, Казандагы Сөембикә һәм Себердәге Сүзгә-бикәләр фажигасе анда да, монда да төп-төгәл кабатланган... Үз Аврупалары, Азияләре, Антарктидалары, Шәрык һәм Гарепләре, хәтта хыялый Атлантидалары булган бу дубликат планетада, пәйгамбәрләр һәм Хозыр Ильяслар да гомер кичергән... Дисциплинаны санга сукмый торган ниндидер «роуслар», ярым-кырагай «башбүреләр», мең ел буена кол психологиясе сеңгән «татарлар», бакырны алтынга әйләндерергә маһир «жефетләр» һәм башка ялма-выз андрофаглар...

Гыйлемдар, «Тарих» сәхифәсен актарганда, «Гөләндәм кыйссасы» дигән хикәяткә игътибар итте.

Гөләндәм «параллель Җир» планетасында Икенче бөтендөнья сугышы ятимнәре йортында тәрбиялән-гән кыз бала икән. Мондый ятимәләр соңыннан үзләрен «ятимханә тоткыннары» яки «ятимханә ветераннары» дип атап йөрткәннәр, чөнки бу каты режимлы, әхлаксыз һәм гумансыз йортлар төрмәдән яки концлагерьдан кай-тыш булмаган... Кыз балалар анда сафлыкларын жуйган-нар, тормышка өмет-ышанычларын югалтканнар...

Карабаш бистәсендәге ятимханә мәдире, әлегә су-гыштан бер генә яра да алмыйча кайткан Мишәрәкжанов фамилияле, әллә ниткән Карай-Морза исемле астыртын штабист, үзенең кул астында бухгалтер булып эшләүче хатыны район үзегенә банкка киткән аулак чакны туры китереп, әле тулышып, түгәрәкләнеп кенә килгән унбер яшьлек Гөләндәмне өйләренә тәрәзә юарга чакыра һәм искиткеч матур бер язгы көндә, бакчада чут-чут итеп бе-ренче сандугач сайраган мизгелдә, кыз баланы көчлөп ташлый. Тырнашканы, борынын тешлэгәне, барлы-юклы чәчен йолыкканы, гәрәбә төймәле җиңен умырып төшер-гәне өчен яңаклый да әле... Шушы хәлләрдән соң ятимә

кыз, сандугач сайравын ишетсә, калтырап төшә торганга әйләнә... «Былбыл» дигән сүзне ишетсә, идәнгә егылып, тәгәри-тәгәри елый, үз чире тота башлый...

Ятимханәдә яшәгән соңгы елларын Гөләндәм бик томанлы гына хәтерли. Башка ятимнәр белән бер сафка тезелеп, ул да мәктәпкә йөргән.

Тырышкан, «өч»ле билгесе алмаган... Аңа монда «Йомыкый» дигән кушамат такканнар. Йомыкый булмый нишләсен? Кыз жәйге күкрәвек яңгырларны көтеп ала торган була. Ләйсән яңгырда күлмәкчән генә торырга яраткан, шулай үзенең бәдәнән пакълим дип өметләнгән, ахрысы...

Кызны ятимханәдән тегүчеләр эзерли торган һөнәр мәктәбенә җибәрәләр. Ул үзе китапханәчеләр техникумына билгеләүләрен сорый, эмма дирекция, төрле сәбәпләр табып, Гөләндәмне «дәрәжәсез»рәк исемлеккә кертә.

ФЗӨдә кызның сәләтле булуын бик тиз күреп алалар һәм Гөләндәмнән югары квалификацияле киём кисүче-модельче эзерлиләр. Кызганычка каршы, чибәр һәм сәләтле кызга илнең иң яшерен һәм иң явыз оешмасында да игътибар иткәннәр.

Дәүләт иминлеге сагында торучы органнар үзләренә шымчы булырдай кандидатларны еш кына бәхеттән өлешсез калганнар, нәүмизләр арасыннан эзлиләр һәм табалар да. Алар һөнәр мәктәбендә укучы ятимәне, ниндидер бер сылтау табып, пәрәвез оясына - Мунча күле буенда урнашкан «Бастилия»ләренә чакырып алып, кулга ияләштерергә, аңардан күндәм әләкче, яшерен агент, сексот ясарга тырышып карыйлар.

Тик боларның этлеге барып чыкмый. Карап торышка бик күндәм һәм беркатлы кебек тоелса да, ятимә кыз инде кемнең кем икәннен аера, юмакайларның агентына бирешми, мәкерле тәкъдимне шундук кире кага. Акча белән, диңгез бие санаторийлары, киләчәктәге өстәмә пенси-

яләр белән кызыктырып карыйлар, комсомолка икәннен исенә төшерәләр. «Юк!» - дип үжәтләнә кыз, һәм вәссәлам.

Кара дерматин жәелгән өстәл артында утыручы яшьрәк агентчы агай, нервысы котырынып, маңгаена бөрчек-бөрчек бәреп чыккан тирен сөртөргә тотына, янәшәсендә өстәл читенә таянып торган кызыл борынлы бәндәгә сораулы карашын ташлый... Тегесе, югарырак дәрәжәлесе ияген кагуга, ашыкмыйча гына торып, ишеккә бара да ачкычын борып, бикләп куя. Юри чалтлатып бикли, кабахәт.

Биеп кенә атлап, кыз янына килә, алаптай кулы белән Гөләндәмнең ачык түшенә үрелә... Кыз сикереп тора да тегенең оятсыз күзенә төкерә һәм, гомерендә беренче һәм соңгы тап-кыр авызын пычратып, аты-юлы белән сүгенергә тотына... Кирәкле сүзләрне каян табып бетергәндер бу бичара, юаш, басынкы кыз бала? Ул тәрбияләнгән ятимнәр йортында, аннары ФЗО мәктәбендә шулкадәр шакшы телдә сөйләштеләр микәнни? Димәк, урамда ишеткән һәр яман сүз аның хәтеренә уела барган?.. Мондый усал, чи урысча һәм катлы-катлы, ләкин, кем әйтмешли, «искиткеч талантлы майт»ны ишетеп шаккаткан ГБ айгыры, төсез күзләрен акайтып, чалбар каешын каптыра алмыйча азаплана, чөнки тәмәке төтененнән саргаеп беткән бармаклары калтырый. Унике томлы «Русский мат» басмасына да керми калган халык теле «жәүһәрләре» батыр чекистларны тәмам коралсызландыра.

Шул рәвешле, бернәрсәдән дә тайчанмый торган «иминлек сакчылары» бу юлы чигенергә мәжбүр булалар. «Нәжескә бассаң...» - дип, кулын селти чиратта торган чекист, бөрчек-бөрчек галстуклысы.

— Кара аны, кызый, - ди ата опричник, - кара аны, гасабый... Корыч Феликс исеме белән ант итәм, ялынып, үзең килерсең әле, тәти кыз...

Нәтижәсе озак көттерми, һөнәр мәктәбен тәмамла-

ганнан соң, Гөлэндәм шәһәрдә эш таба алмыйча интегә. Аны хәтта гардеробчы итеп тә алмыйлар, кәгазьләрен актарган сыман итенәләр дә кире боралар. «Күрәсең, чекистларның шушылай үч алуыдыр инде, - дип уйлый кыз. - Ә бәлки, өметләрен һаман өзеп бетермәгәннәрдәр әле хәшәрәтләр».

Тиздән Гөлэндәмне тулай торактан да сөрәләр. Ул барлы-юклы киёмнәрен, иске-москыларын арзан гына бәягә сатып бетерә. Фәкать бер генә нәрсәне - сугыш елларында ачтан үлгән әнисенең йөзеген генә саклый, хәер, ул аны сата да алмаган булыр иде - күгәрәп беткән бакыр балдак кемгә хажәт?

Аяусыз тормыш, телләрен ыржайтып, Гөлэндәмне урамга, панельгә чакыра. Кыз төенчеген күтәрә дә үзенә азмы-күпме таныш булган Карабаш авылына жәяүләп кайтып китә. Юк, ул «кызыл Бастилия» ишек төбенә дә, ятимханә бусагасына да барып егылмый. Аңа «Карабаш» колхозының ярым жимерек терлек фермасында дуңгыз караучы эше табыла. Мөселман өчен иң абруйсыз, иң пычрак эш. Гөнаһлы эш дисәң дә була. Ферма исе бөтен тәненә сеңә, бу зәһәр исне мунчада жиде тиреңне чыгарып та бетерә алмыйсың, житмәсә, сабынга кытлык, фермага су мичкә белән генә кайтарыла... Гөлэндәм мәтрүшкәле себерке белән душлаша.

Баштарак ул сыңар тәрәзәле, түбәсез каравыл өендә яшәп тора, аннары үз аяклары белән балчык изеп, үз куллары белән саман кирпич сугып, өч тәрәзәле, ләкин килешле генә өй дә салып керә. Аның түбәсен балчыклы салам белән яптыра. Шуңа күрә кызу жәй көннәренең берсендә авылда ут чыгып, байтак йортлар кара күмергә әйләнсә дә, дуңгыз караучы кызның ап-ак итеп агартылган балчык куышы афәттән котылып кала. «Гөнаһсыз булганга, гөнаһсыз булганга...» - ди авыл халкы яшь аралаш, янганнарны да, янмаганнарны да кызганып. Дуңгыз

фермасы авыл читендә булса да, аннан агып чыккан шакшы сыекча Каран суына ук барып төшә, аннары Каракүлгә элэгә... Гөлэндәм боларны күрә, аңлый. Исерек колхоз рәисенә барып сөйләшеп карый, тегесе сүгенә генә... «Күп белсәң, тиз картаерсың», - ди, житмәсә әле, күз кысып маташа...

Көन्नәр шулай ферма белән өй арасында йөрөп уза тора. Гөлэндәм бәләкәй генә бакчасында яшелчә, үзенә генә житәрлек жиләк-жимеш һәм чәчәк үстерә. Әлбәттә, малай-шалай жиләкләргә бер дә тынгылык бирми, ә чәчәкләрне ел саен беренче сентябрьгә каршы төндә ботап чыгалар. Гөлэндәм боларга үпкә тотмый, чәчәкләр мәктәп өстәлен бизәп торакак бит... Кайберәүләр, дуңгыз караучы Гөлэндәмнән күрөп, өй буйларын матур гына гөлбостанга әйләндерәләр. Гөлэндәм шуңа да бәхетле, бу йортлар яныннан ул елмаеп уза.

Карабаш авылыннан күп булса йөз чакрымда Карачирәм атом станциясе эшләп ятканын жирле халык оныта башлаган инде. Станциягә утыз чакрымнан да якын килү өчен махсус рөхсәт кирәк булганга, атом шәһәрчегенә барып чыккан кеше авылда сирәк була. Дөрөс, төрле зарарлы гамма-нурланышларны үлчәп йөрүче белгечләр жәй саен авылда булып китәләр, елга-күлләрдән, чишмәләрдән, коелардан анализ алалар. Күпме сорапсаң да, «Бөтенесе дә тәртип, норма» дип җавап бирәләр, тик күзләрен яшерәләр. Халык ышана да, ышанмый да кебек, чөнки гарип һәм авыру балалар елдан-ел күбрәк туа, Карабаш күлендә ике башлы мутант балыклар тоткалыйлар...

Жир-сулар, урманнар инде агуланган, ләкин хакимият «Бу мәгълүматны чит илгә чыгарсаң, утынлык агач та сата алмабыз»

дип курка.

Атом станциясе төзүчеләрнең ялгышы, партиянең фәләненче корылтаена төгәллибез дип кабалануы һәм

проекттагы хаталар коточкыч һәлакәткә китерә. Көн-нәрдән бер көнне станциянең дүртенче блогы шартлый...

Әгәр станция жир астында тирәндә, калын бетон, катлы-катлы һәм чыдамлы кургаш-графит тышча эчендә урнашкан булса, ихтимал, радиоактив нурлар шул табут эчендә бикләнеп калыр һәм мохиткә ул кадәр зыян китерә алмаган булып иде.

Берничә көннән Скандинавиядә радиоактив яңгырлар ява, куркыныч болытлар Көнбатыш Европага да барып житә... Шау-шу куба. Ләкин Европа шартлау булган зонадагы хәлләрдән хәбәрдар булмый. Ә монда йөз километр радиуслы мәйданнан халыкны бер-ике көндә чыгарып бетерәләр, өй жиһазларыннан һәм хәтта киём-салымнан да берни алырга рөхсәт ителми. Тәрәзә төпләрендәге курчакларга тикле радиация кочагында нәүмиз кала. Бу зонага угрылар кереп йөрмәсен өчен, кайсыдыр акыллы башы иң ансат юлны уйлап таба: тоталар да егермеләп авылны ут төртеп яндыралар... һавага янә радиоактив төтен күтәрелә.

Карабаш авылы бер көн эчендә совхозы-ние белән юк ителә. Гөләндәмнең инде беркадәр аякка баса башлаган фермасы да төтен булып оча...

Зонага ликвидаторлар килеп тула. Алар атом шартлавының нәтижәләрен киметергә, станция тирәсенә бетон стеналар торгызып, бөтенесен кургашын ядрәләр белән тутырырга тиеш булалар. Шулай итеп, ашыгып төзелгән атом станциясе өстәмә миллиардларга төшә, кечерәк кенә бер ил булырлык жир-сулар хужалык әйләнешеннән чыга, елдан-ел акча йота торган туймас «кара упкын»га әйләнә. Тагын бер Карачирәмне ил икътисады күтәрә алмаячак, диләр белгечләр. Гадәттәгечә алар ялгышалар - бердәнбер Карачирәм дә илне аяктан ега.

Хөкүмәт алмашына. Бер фиркале тоталитар система жиңмерелә. Ата улны, ана кызны белми торган болгавыр

заман башлана. Радиоактив зонага элэккэн кешеләр кайсы кая таралып бетәләр, утыз мең ликвидаторның яртысы биш ел да яшәми, нур авыруыннан үлә.

Гөлэндәмнең зонада яшәп калганын бер генә жан иясе дә белми. Радиацияле зонага якын килергә дә курыккан җаваплы агайлар аны хәбәрсез югалучылар исемлегенә терки.

Радиация тәэсирендә үз организмында нинди үзгәрешләр килеп чыкканын Гөлэндәм белми, белсә дә аңламас иде.

Авыру тудыручы бактерияләр, мутацияләп, төрле дару препаратларына каршы торырга «өйрәнгән» шикелле, аның организмы да радиоактив нурланышларга һәм, гомумән, тышкы мохит тәэсирләренә бирешми торганга әйләнә. Ә баш миендә өстәмә багланышлар хасил булу аның акыл эшчәнлеген уннарча тапкыр көчәйтә. Ул дөньяны һәм анда хөкем сөргән кануннарны үтәли күрә башлый дияргә мөмкин. Шул ук вакытта Гөлэндәм уй-фикер көче белән әйберләргә физик тәэсир ясарга - аларны кагылмый-нитми генә күчереп куярга, юктан бар итәргә һәм юкка чыгарырга өйрәнә. Бу сәләтнең сихергә һәм күз бууга бәйләнеше булмаса да, асылда, ул аннан кайтыш түгел икән. Ул фикер көче белән башка кыяфәتكә керә, төсен алмаштыра, ягъни үз теләге белән ябалак булып та, күбәләк булып та күренә ала...

Менә шушыларны укыгач, Гыйлемдар «параллель Җир»дәге Гөлэндәмнең үзебезнең Җир кызы Ак әбигә (Гөлгенәгә) игезәк тиеш икәнен аңлады.

Бермәл, атом шартлавыннан соң күп еллар үткәч, Гөлэндәм - Ак әби - балалар йортын һәм директор Мишәрәкҗанов яшәгән өйне барып карый. Заманында таза нараттан ике катлы итеп салынган, балконлы, калай түбәле матур өй тышкы яктан күмерләнгән, ә кайчандыр ятимә кыз юып азапланган тәрәзә пыялалары, яшен су-

гудан, ахры, эреп, яшел борчак булып жиргә тамганнар... Бер тәрәзә төбөндә педагогның «трофейный», ягъни кайчандыр немец офицеры кесәсеннән табылып, әйләнеч юллар белән татар авылына килеп житкән көмеш портсигары ята. Көмешә күптән каралган, өстәвенә ул инде үтә радиоактив, аңа кагылырга да ярамый торгандыр. Хәер, Гөләндәмгә бернинди дә радиация куркыныч түгел түгелен...

Карачирәм радиациясен кичергән кешеләр инде күптән вафат - гөнаһсыз сабыллар да, айнымас колхоз рәисе дә... Ә Мунча күле чекистларыннан Гөләндәмгә таныш булган бәндәләрнең икесе дә, наркоманиягә әсир төшеп, озак яшәмәгәннәр.

Шуларга әлэк ташып яткан фахиш директор Мишәрәкжанов Карай-Морза белән аның хатыны эчүгә сабышып үлгәннәр иде.

Зона жәһәннәм тыюлыгына әйләнгән. Мондагы әкәмәт хайваннар: әкияттәгедәй икешәр-өчәр башлы еланнар, канат урынына тырнаклы тәпи үскән кошлар, мыраулый торган ерткыч бүреләр, эт-баш, сыер-аяклар, өч күзле яшел (хлорофиллы) сарыклар, адәм тавышы белән сөйләшә торган мәче башлы ябалаклар, берәр метр озынлыктагы симез суалчаннар, аларны ашый торган үтә зур ерткыч кырмыскалар, эре инәле шәмәхә чыршылар, зәһәр исле сиреньнәр, көтмәгәндә корбанын кочып ала һәм чагып үтерә торган тере кычыткан агачлары... коточкыч зур үрмәкүч...

Үзен радиация белән газаплауга түзә алмыйча, гөнаһсыз табигать саташып тудырган азманнар болар. Биологиядә мутантлар дип атала торган гарип ярымтыклар монда атлаган саен очрый иде. Геннары буталып беткәнгә, гомерләре озын түгел, күрәсең, яшәү шартларына жайлаша алмыйлар. Үләнсез урман куелыклары шул азманнарның зәгыйфь сөякләре белән түшәлгән, -

аяк баскан саен, чытырдап уалып калалар.

Бу тирэ йөз чакрымлы даирэдэ чөнечкеле тимерчы-бык белән киртэләп алынган, киртәнең биеклеге өч метрга житә. Селәүсен, тиен кебек хайваннар чикне бозмасын өчен, киртәнең ике ягында да агачлар киселгән. Тыюлык зонаның эчендә ярты чакрым киңлектәге «божра» - сөрелгән жир, аны әледән-әле агулап торалар, анда берни үсми, бер генә жанвар яки бөжәк тә яши алмый. Бу божрадан тышта чакрым саен, ягъни үзара күз күремендә каравыл каланчалары тезелешеп тора. Анда көне-төне снайперлар һәм ликвидаторлар утыра. Болар теге якка да, бу якка да бер генә жан иясен дә үткәрмиләр. Үтерелгән хайваннар һәм кош-корт, кургаш биләүләргә төреп, жиргә күмелә. Шунысы мәгълүм: аларның калдыклары әле мең ел буена бөтен тереклеккә үлем куркынычы белән янаячак.

Ак эби белән кичке сөйләшү аеруча житди булды - Миннән дә, ерак галәмдәге Гөлэндәмнән дә ялмавыз карчык чыгарга тиеш иде... - диде Ак эби, көрсенеп. - Үземдә гайре табигый көч барлыгын сизгәч, мин булачак даһиларны гына түгел, сәясәтчеләрне, фиркале түрәләрне ана карынында чакта ук һәлак итәргә кирәк дигән уйга килгән идем... Шөкер, остазларым туры юлга күндерде.

Ак эби адәмнәрне бер күрүдә таний, аларның кем икәннән һәм кем булачагын, нинди гамәлләр кылачагын белә... Күргәнче үк сизә... Киләчәк китабын укый...

— Син, бәләкәч, шарсыман яшеннең серенә төшенеп жит-кәнсең диярлек... Син бу яшен чыганагын һәр өйдә булдыру турында хыялланасың. Яшен көче йортларны жылытыр, яктыртыр, әниң ашны да яшен утында пешерер дип уйлыйсың, һәр кухарканы шул яшенне идарә итәргә өйрәтәчәксең син! Димәк, жинаятьчеләрне дә. Ә алар жирдәге тормышны һәлак итәчәк... барыбызны да... Аңлайсыңмы?

Малай башын чайкап маташты. Ак эби сүзен дәвам

итте:

— Күп булса ун елдан соң син нейтриноны тураклап, матдәне тулаем энергиягә әверелдерүнең математик ни-гезләрен эшләп бирәчәксең, ә бөтен дөньяны кулга тө-шерү турында хыялланган явызлар, хәзергечә әйтсәк, террорчылар, моннан һичшиксез файдаланачак... - диде әби һәм тагын көрсенеп куйды. - Шул рәвешле, син залим-нәр кулына абсолют корал тоттырачаксың...

Әби XX гасыр башларында яшәгән англиз короле Би-шенче Георгны искә төшерде: «Бердәнбер акыллы кеше шул булган бит ул заманнарда, - диде. - Резерфорд кебек бөек галимнәргә король матдә атомнарын таркатып уй-нау тәҗрибәләрен туктатырга боера, бөтен Җир плане-тасын элементар кисәкчеләргә бүлеп ташлавыгыз бар сез иблисләрнең, ди. Йә, әйт инде хаклы булганмы шушы надан Георг патша, әллә юкмы? Адәми затка галимлек кирәкме, әллә миһербанлы булу мөһимрәкме?

Озын сүзнең кыскасы... - дип йомгаклады ул сүзен, - озын сүзнең кыскасы, бүген адәмнәргә абсолют энерги-яне кулга ияләштерергә иртә әле. Менә киләсе гасырда... Әйе, вакыты җиткәч, без кешелек дөньясы каршындагы бу тыюны гамәлдән чыгарырбыз...

— Кем ул без? - дип сорады Гыйлемдар.

— Күпчелек йолдыз дөньяларын, акыллы затларны берләштергән система... Бөек Божра... Галәми акыл вәкил-ләре...

— Ак әби, мин фән белән шөгыльләнү турында хы-ялланам. Фәннән башка, минем яшәвемнең мәгънәсе юк-тыр да... Әгәр инде галәми акыл вәкилләренә барысы да билгеле икән, Җирдән читтә миннән ни файда?

— Юк, юк, без сине фәннән аермабыз! - Ак әби чак кына уйлап торды да: - Ә икенчедән, Бөек Божра вәкил-ләре барын да белеп бетергәннәр икән дип уйлавың - хата, - дип өстәде. - Адәм барын да белеп бетерә алмый.

Бөтенесен Бөөк Зат кына белә. Әгәр син бер фәнни ачыш ясап офыкны киңәйткәнсең икән, яңа офык артында янә мавыктыргыч сораулар, мәсьәләләр пәйда булачак... «Кешегә чикләнмәгән хакыйкаткә, ягъни абсолют хакыйкаткә ирешү сәләте бирелмәгән, шунлыктан ул нисби хакыйкатъ белән канәгатъләнергә мәжбүр», - диләр галимнәр. Өченчедән, син...

Гыйлемдар ялт итеп, Ак әбигә күтәрелеп карады.

— Ә өченчедән, син эти-әниенән һәм якын-нарыңнан аерылып ук бетмәссең, һич кайгырма. Тик ике яклы элементгез булмас... Сез бер-берегезне төштә күреп торырсыз, ә төшләрөгез рас төшләр булып. - Аннары Ак әби фикерен дәвам итте: Жир йөзәндә жәннәт бакчасы ясыим дип өметләнгән кешелек мәдәнияте үзе үстергән карурман эчәндә адашты. Экологик һәлакәт чоры бу. Гомумән, мондый һәлакәтне Галәмдәге күпчелек мәдәниятләр кичерә. Галәм тарихында үзен үзе аңлы рәвештә һәлак иткән цивилизацияләр дә билгеле. Менә шулчакгында алдынгы дөньялар, адашканнарға ярдәмгә килеп, камил шәхесләр тәрбияләргә булыша... Камил шәхесләр планетаны коткару эшен житәкли... Син менә шул күркәм затларның берсе булып житлегергә тиеш... Син биредә әле башлангыч белемне генә аласың, сине Югары Академия көтә... Генийлар да мәктәптә укырга тиеш. Гений дигәннән... Беләсеңме икән, бу гарәпчәдән кергән сүз татарча «жән» мәгънәсендә бит. Әүвәлгеләр һәркемнең үз «және» була дип уйлаганнар. «Женем сөйми», «және карыша», «жәнләнгән» дигәндә, нәкъ менә шушы эчкәргә жән, асылда, Фрейд әйткән күңел күздә тотыла. Балага ачышлар ясарга шушы «және» ярдәм итә. Үсә төшкән саен, «жән»нең йогынтысы кими, кеше тормышында «гакыл» дигән прагматик нәрсә дилбегәне үз кулына ала.

Генийларда кайчак «гакыл» белән «жән» парлап жигелеп

эшли, тик мондый хэл сирэк булучан. Кайбер генийлардан коточкыч жинаятьчелэр чыга...

Бакыркош белән Шүрәле - роботлар, параллель планетаның бүгенге хужалары. Алар, төрлө формага кереп, төрлө затларга әверелергә сәләтле. Асылда, алар - бер үк затның төрлөчә гәүдәләнешә генә. Шүрәле, мәсәлән, кирелекне гәүдәләндерә, тискәре дәлилләр китерергә ярата. Әллә каян гына алып кара күзлеген борынына элп куйса көт тә тор: Шүрәле берәр явыз сүз әйтеп ташлаячак...

Иң гажәбе шунда: «Сәйяр»дә яшәүче роботлар бер калыптан сугылмаган, алар элек үзләренең хужалары булган төрлө ил, төрлө милләт үзенчәлекләрен саклап калганнар, төрлө телдә сөйләшсәләр дә, «милли роботлар» арасында тел киртәләре юк икән, чөнки аларның уртак «математик» телләре бар... «Ни өчен соң роботлар үзләре өчен бөтенләй ят булган органик тереклек әһелләрен, әйтик, кешелек дөньясын, һәлакәттән саклап калуны максат итеп куйганнар?» дигән сорау синдә тумадымыни, Гыйлемдар?

— Туды, Ак әби.

— Чөнки космик һәлакәттән соң яңаргач, органик тереклек робототехниканы кабат тудыра ала. Яңа кешеләр хәтерендә бөтен мәгълүмат та сакланачак бит. Мин яңа кешеләр роботларны хөрмәт итәрләр, аларны «арбайтер» дип кимсетмәсләр дип ышанам.

Бу кичне Гыйлемдар бик озак йокыга китә алмыйча борсаланып ятты. Озын-озак төш күрәсе булганга икән. Төшендә ул үзләренең дачаларына бер төркем погонлы кешеләр килгәнән күрде. Тикшерергә килгәннәр. Иң беренче эш итеп алар Гыйлемдарның бүлмәсен җентекләп тентиләр. Ни гажәп, Ал-тынчәчне дә чакырып сораштыралар... Вәкилләрнең берсе, ярты метрдан тәмәке исе аңкып торганы, өстәлдәге «Математика яңалыклары»

журналын, алып, дипломатына салмакчы була. Шунда Алтынчәч, йөгереп килеп, китапка ябыша: «Гыйлемдарның бүлмәсе элек нинди булса, шул килеш калсын. Ул кайтачак!» - ди. Гыйлемдарның баһадир гәүдәлә әтисе, тавышында металл чыңлатып: «Китапка кагыласы булмагыз!» - дип катгый итеп әйткәч, Черек күл вәкиле кул селтәргә мәжбүр була, ләкин китапны исемлегенә аерым терки, үзе Алтынчәчкә бармак яный. «Сез явыз кеше! - ди аңа Алтынчәч һәм көтмәгәндә генә: - Бүген сезнең автомобильгез ватылачак», - дип әйтеп ташлый...

Төшенең ахырында Гыйлемдар, чыннан да, юл буенда кюветка ауган кара төстәге җиңел автомобиль күрде. Аның янына «ашыгыч ярдәм» машинасы килеп туктаган иде. Ак халатлы егетләр җимерек машинаны каерып ачып, эченнән канга баткан, ләкин, бәхетенә, исән калган берәүне тартып чыгардылар... Төшендәге шушы куркыныч «кадр»дан соң малай иртәнгә кадәр тыныч кына йоклады.

Ак әби иртән Гыйлемдарны вак пәрәмәч белән сыйлады.

Малайның борынгы морзалар нәселеннән булган әнисе дә бәйрәм көннәрендә шундый пәрәмәч пешерергә ярата иде. Моны, әлбәттә, Ак әби белмичә калмагандыр.

Иртәнгә аштан соң малайга тагын җитди күрсәтмәләр бирелде. Ак әбинең кулында «башлангыч белем» бирүнең ансатрак ысулы бар икән.

— Өйдә ялгыз гына чагында Бакырκοш каршына килеп утыр да күңелеңнән генә соравыңны бир. Κοшның күзләре җемелди башлар. Шул мизгелдә үк җавап синең ми күзәнәкләреңә мәңге онытылмаслык булып язылыр. Мин бакыр ярдәмчемне «лектор» дип атыйм. Ул сиңа, фәкать синең өчен генә лекцияләр укыр... Телисең икән, гадәти сөйләү юлы белән. Ләкин бусы бик озакка сузыла. Аңлайсыңмы?

— Аңлайм, - диде малай. - Ләкин көч куймыйча, буш-

ка гына, артык жиңел бирелгән белем... Минем баш миём гап-гади бер дискетага гына әйләнгән кебек була ич?!

— Борчылма бер дә. Үз ачышларыңны син шул ансат ысул нигезендә, әмма барыбер күп тырышлыктар куеп ясарсың, балам.

Шулай да Ак әби нәрсәнәдер әйтмичә калдырды шикелле.

Әллә инде монда Шүрәленең нинди роль уйнаганын микән?

Гыйлемдар Ак әбинең киңәшен икенче көнне үк тотарга булды - ялгыз калгач, көзгә каршысына килеп утырган гына иде, Бакырκοш үзе телгә килде:

— Мин синең иң элек ни сораыагыңны беләм, - диде ул, гөбедән чыккан калын тавыш белән. - Син әти-әниләрең белән элементәң нинди булачагы турында белешмәк буласың. Бу виртуаль элементә булып. Сөз бер-берегезне фәкәтә төштә генә күрәчәксөз, ләкин төштә абсолют чынлык сакланыр, һәм синең дә, якыннарыңның да күңеле тынычланыр дияргә мөмкин.

Гыйлемдар гуманитар фәннәр өлкәсендә, бигрәк тә нәфис әдәбият даирәсендә артта калганлыгын әйтергәме-юкмы дип торганда, Бакырκοш сүзнә үзе шул якка таба борды. «Сүзнә» дибөз, ләкин фикерләренең күбөсен ул малайга турыдан-туры, сүзсөз генә тапшырды шикелле.

Бакырκοш бөтен дөнья әдәбиятын белә, кирәк икән, ул «Одиссея»ны, «Жәмжәмә солтан», «Һамлет», «Евгений Онегин», «Кисекбаш», «Мастер һәм Маргарита»ларны башыннан ахырына кадәр, төрле комментарийлар бирә-бирә, яттан укый ала, чөнки аның хәтерө чиксөз. Тик шунысы сәер: ул бүгенгә Рәсәй әдәбиятын санга сукмый, һәрхәлдә, ихтирам итми икән. Ул аны әдәбият дип тә атамый, чөнки бу әдәбиятта бернинди әдәп тә күрми, куллары кычыткан вакчыл һәм түбән хәттатларның

«иҗат җимеше» дип кенә атый. Шуңа да карамастан илдә әдәби тәнкыйть чәчәк ата, чөнки ялган атлы мөтәтән-кыйтьчеләр бихисап. Эш хақы алу өчен, аларга әдәбияты-бызны бар дип күрсәтү кирәк ич. Шәрә король турындагы әкиятне хәтерлисеңме? Анда ике алдакчы тегүче кәбестә төсле беркатлы корольгә гажәеп күлмәк-ыштан тегәргә алыналар. Тик, имеш, ул киём гөнаһлы кеше күзенә күрәнмәячәк икән. Шарлатан тегүчеләр әллә нинди затлы ситсыларны үлчәгән, кайчы белән кискән, күзгә күрәнмәс җеп саплаган инә белән теккән булып кыланалар, корольгә нидер кигезеп карагандай итәләр, сокланган булалар. Әлбәттә инде, болар күз буалар, чынлыкта өрфия киёмнәр корольнең үзенә дә, аның министрларына да күрәнми... Тик барысы да киёмне күргән буып кыланырга мәҗбүр, кемнең гөнаһлы йә ялганчы булып каласы килсен? Бүгенге әдәби тәнкыйтьчеләр менә шушы тегүчеләр шикелле инде... «Бәрәч, король шәрә тән ич!» - дип кычкырган гөнаһсыз сабий гына күрәнми гипнозланган укучылар арасында. Хәер, Хәйдәр Әлим дигән бер зыялы вөҗдан иясе бу хакыйкатне читләтебрәк булса да әйтеп биргән иде. Шөпшә оясына таяк тыгып айкаган шикелле булды ул... Дәрәҗәле тәнкыйтьчеләр, дәррәү күтәрелеп, Хәйдәр Әлим өстенә ябырылдылар, аны яклаучыларны да чагып бетерделәр.

Җәмгыятьтә Хәйдәр Әлимнәр, Зөлфия Бәйрәшевәлар саны билгеле бер критик массага җиткәч, шөпшәләр һәм сорыкортлар җиңелер, алдар таз җөйчеләр һәм тиресбит мөтәҗалимнәр сәхнәдән куып төшерелер. Ләкин бу критик масса үзеннән-үзе барлыкка килмәячәк. Хәер, бу хакта соңрак махсус әңгәмәбез булыр...

Бакырκοш Гыйлемдарга турыдан-туры мәгълүмат тапшыруын дөвам итте:

— Һәр сәнгать эсәрендә зурмы-кечкенәме ачыш булырга тиеш. Эсәргә бәя биргәндә, иң беренче таләп шул.

Шунда кинәт кара күзлек кигән Шүрәле телгә килде:

— Рус әдәбияты Көнбатыш әдәбиятының шәүләсе булса, татар әдәбияты - рус әдәбиятының сыек күлэгәсәдер. Татар әдәбияты — «өйрәнчек шәкерт» кенә, нәтижәдә «куян шулпасының шулпасы» килеп чыга. Остазыннан уздыра алмаган шәкертнең бәясе бер тиен. Кыскасы, хәзерге татар әдәбияты тулы канлы әдәбият түгел... Сәбәбе нидә, беләсезме?

Шүрәле бу сорауны кемгә биргәндер, билгесез. Шуңа күрә ул үз сорауына үзе җавап бирде:

— Сәбәбе бик гади, егетләр! Җаһиллек. Хәтта икеләтә җаһиллек, чөнки автор агай үзен ялангач дип санамый, ә тәнкийтьчеләр анадан тума әдипнең күзгә күренмәс күлмәк-ыштанын жөйләренә тикле мактап, йә балагындагы үтүк сырында гына кимчелек тапкандай булып кыланалар. Шунысы аяныч: менә шушындый алдартазларга ышанучылар да табыла. Совет чорында татар әдипләре өчен матбугат майданы житәрлек түгел иде, ә бүгенге көндә язучылар өчен майдан кирәгеннән артык киң, шунлыктан житлекмәгән гарип әсәрләр дөнья күрә. XX гасырда бер сатирик: «Әдәби алгарыш нәшер ителә торган журналлар санына кире пропорциональ», - дигән иде. Ул хаклы. Кибет киштәләре сатылмыйча яткан татар китапларыннан сыгылып-сыгылып тора. «Кайбер китапларны яхшы эш хакы түләсәләр генә укырга була», - дигән, ди, бер корректор. Озын сүзнең кыскасы, әдипләрегез кирәксез эш белән шөгыльләнәләр, баксаң, халык җилкәсен кимереп яталар... Аларның каләмен, илһамнан бигрәк, матди мәнфәгатьләр йөртә.

Тарихи романнарыгыз укырга яраксыз. Әкият ярым әкият алар. Бармактан суырып алынган ялган, хәбәрдарсызлык жимеше...

Әкиятләр... Мин бүгенге әкият авторларының кулларын төеп, кытыклап үтерер идем, кабат бер авыз сүз

язмаслык итәр идем аларны. Алишка да канатлы хыял житмәгән, ул очарга дип талпына гына. Ә аннан соңгы әкиятчеләрнең планкасын яңа тәпи йөри башлаган бала да атлап кына уза бит.

Сәясәткә, ялган милләтчелеккә кереп баткан әди-пләрне жәллим. Димәк, дим, ул бичараларның ижат чиш-мәсе саяккан, кипкән, ә чамасыз зур «минлек»ләре тынгы бирми, көн саен үзенә сокланып йә көнләшеп караучыны, үзенә табынучыны эзли. Аларның көндәлек ризыгы - кол һәм жаһилләрнең күндәмлеге, көндәшләреннән узды-рырга омтылу... Теге... Иосиф Джугашвили да берәр көн-дәшен таптап измәгән көнен заяга үткәрдем дип санаган, диләр.

Сез, татарлар, практик тормышта ифрат тар карашлы, бүгенге көн белән, күп дигәндә, иртәгесе көн белән генә яшисез. «Иртәгене ишәк кайгырткан» дисез бугай әле. Сездә беренче урында тамак кайгысы... мал-мөл-кәт, акча кайгысы... Гали материяләр турында уйланырга яратмыйсыз сез... Авыр тарихыгыз сезне шундый кол итеп тәрбияләгән.

Шүрәле сүздән туктап калды. Аннары, кара күзлеген каядыр яшереп, сыңар мөгезен бора-бора суырып чыгарды да, аңардан төрөбкә ясап, куышына әллә нинди хуш исле тәмәке тутыра башлады.

Бакырκοш, берни булмагандай, бая өзелгән нотыгын әүвәлгечә тавышсыз гына дәвам итте:

— Сәнгать кешесенең аерылгысыз хасияте — балалык сыйфаты. Еш кына сәнгатькяр адәм баласына тиеш бәхеттән өлешсез кала, шуңа күрә сакаллы сабыйларның маңгаенда шеш, күз төбендә фонарь күгәрәп торыр, ә жаннарында бетәшмәс яра... «Сабыйлар кебек булыгыз...», «Күңелләре пакь булганнар бәхетле» кебек Инжил сүзләре - бөтен инсаният өчен уртак хакыйкәт бит югыйсә. Шүрәлеявыз, төрөбкәсен кабызып, зәңгәрсу төтенен

бер тапкыр ләззәтләнәп суыргач, янә кара күзлеген табып киде. Сүз капчыгын бушатып бетермәгән икән әле:

— Бүгенге чынбарлык сабыйларны да балачак бәхетәннән мәхрүм калдыра, - диде. - Хәзерге балалар ана кулы жылысын тоеп житкермичә, катырак куллы ата тәрбиясен дә күрмичә үсәләр һәм... кеше булып, көрәшче булып житлекмиләр. Адәмнәр арасында ирдарлык бетеп килә. Ир-ат арасында феминизация - «катыншаклану» процессы бара. Хатын-кызлар исә, киресенчә, буыннан-буынга ир-ат сыйфатларын үзләштереп, ирдәүкә азманнар санын арттыралар. Алар чын мәгънәсендә чалбар киделәр: футбол-хоккейда гына түгел, иң аяусыз бокста да «зәгыйфь» женес» үзенең мускулларын күрсәтеп өлгерде инде.

Кешеләрнең мең еллар буге тупланып килгән әхлак кагыйдәләрен онытуы тоталитар режим шартларында жәмгыятьнең икегә бүленеп яшәвеннән килә. Халыкның бер өлеше, еллар буге иректән төрмә рәшәткәләре белән аерылган зоналарда яшәп, гуманлык дигән нәрсәне, кеше тормышының илаһи бүләк икәннен оныта. Иректә чыккач, бу кешелексезлек йогышлы чир, кизү кебек геометрик прогрессия буенча тарала...

Житмеш еллык коммунистик ялган китергән зыяны оныту өчен, янә өч буынның кичүе зарур. Кайсыдыр бер ялагае Ленинны «иң кешелекле кеше» дигән, ә бит төптә Ленин – иң кешелексез кеше, СССРда пролетариат исеменнән канлы репрессияләрне башлап жибәрүче.

Әйткәнәмчә, кешелек кавеме генетик тирәнлектә, нигездә, ике сыйныфка – инде берничек тә төзәлмәслек жинаятьчеләргә һәм сабыйларча беркатлы эшчәннәргә - эргоголикларга бүленде. Беренчеләре сорыкорт тормышы алып баралар, эшчәннәр хисабына яшиләр. Бу факт философ Һерберт Уэллсның «Вақыт машинасы» дигән әсәрендә аеруча кискен итеп тасвирлана. Ахырда жинаятьче морлоклар ялмавыз андрофагларга, ягъни кеше

ашаучыларга эйлөнөп, баласымак дәрәжәгә төшкән беркатлы элойлар белән ризыклануга күчәләр, аларны махсус фермаларда асрыйлар, тәрбиялиләр, әйбәтләп ашаталар, курчак кебек киендерәләр...

Бүгөнгөсә көнне морлок сыйныфы финансистлар каваме белән тәңгәл.

Сездә бүгөн ике төрлө цивилизация яши: бар көндөзгә цивилизация, бар төнгөсә. Төнгө, яшерен цивилизация ул - криминал, бандитизм, угрылык, паразитизм. Уэллс әйткән элойлар көндөз яши, ә морлокпар - төнгө (яшерен) ерткычлар. Адәм сурәтендә булсалар да, алар инде кешелек сыйфатын жуйганнар. Аларны тәрбияләү, мәдәниләштерү яки кулга ияләштереп маташу мөмкин нәрсә түгел.

Планетага кем хужа? Сезде, әллә төнгө морлоклармы?

Кем кемне? Кешелек дөньясы каршында менә шушы сорау тора. Морлокпар хакимлегә белән көрәшү өчен, иң элек менә шушыларны аңлау зарур. Ә бит тәкъва битлек кигән морлоклар Думада да утыра, Ак йортта, Кремльнең үзендә дә... Кем кемне? Баһадирлар кайда? Кайда үзләрен корбан итәргә әзер Данколар? Бу хакта пәйгамбәр галим Иван Ефремов та уйланган. Укыгыз, кайта-кайта укыгыз аның «Үгез мизгеле»н!

Укыгыз борадәр Стругацкийларның «Алла булу жиңелмени» романын! Азимовны укыгыз, Карел Чапекны өйрәнегез. Әйе, Антон Чехов, Галимжан Ибраһимов, Әмирхан Еники кебек язучыларны һичшиксез белергә кирәк. Ләкин алар пәйгамбәр үк түгел, классик әулия генә.

Тик сезнең буын хәтта аларын да укымый инде, сез башкатыргыч детективларга, «матур әдәбият» дип атала торган буш әкиятләргә, гыйшык романнарына багынасыз. Сез йомшак һәм зәгыйфь элойлар... Чыннан да, бәлки, сез яшәргә дә хаклы түгелдер инде? Бәлки, жырыгыз жыр-

лангандыр инде? Тарих сәхнәсенә морлоклар менәчәктер, ә хезмәт ияләре аларның колларына әйләнергә тиештер?

Мең ел буе качып-посып катакомбада (бистәләрдә) яшәгән морлок кавеме хәзер бөтендөнья финанс империясе төзеде. Сез - бичара элойлар, икенче сорт адәмнәр. Тегеләр баш булырга яралган, алар - «сайланмыш» халык.

Фажига тагын да тирәнрәк, ахрысы. Заманында Америка президенты Рональд Рейган СССРны «Яманлык империясе» дип атаган иде. Ул чак кына ялгыша: СССР абсолют яманлык империясе иде. Бүген исә «сәйярлеләр» бөтен Җир планетасын «Яманлык планетасы» дип атый алалар, чөнки яманлык чире Русиядән бөтен Җир йөзенә таралды.

Малкуарлык һәм жинаятьчелек чире бик тиз йогучан. Биниһая явызлык һәм гаделсезлек зинданнардан иреккә чыкты һәм бичара элойларның жылкәсенә менеп атланды.

Ирекле һәм ирексез дигән зоналар арасындагы чик жуела бара. Алар бер-берсеннән чәнечкеле тимерчыбык белән аерылса да, бу чик шартлы бернәрсә генә булып калды. Төрмә кануннары һәм тәртипләре белән бергә тормышыбызга һәм гомумәдәби телгә кешелексез төрмә теле үтеп керә. Шуңа килеп життек ки, әгәр дә яманлыкны бизмәнгә салып үлчәп була торган булса, ирекле зона тәлинкәсе басар да иде әле.

Галим-голәмә халкы адәми затны «homo sapiens» дип йөртмәктә. Янәсе, «гакыллы кеше» була инде. Юк, әлегә адәмнәр бу исемгә лаек түгел. Әгәр атом афәтеннән котылу, исән калу һәм планетаны коткару юлын тапса, адәми зат «homo sapiens» дигән дәрәжәне күтәрә алачак. Ак әби менә шушы изге максатка хезмәт итә. Әйе, ул Җир планетасында фән үсешен беркадәр (кирәк кадәр генә) тоткарлый, юкса дәһшәтле субатом коралының эрелеваклы Һитлерларга - Сәддам Хөсәеннәргә, Кем Синнәр, Су-

ганныкыларга һәм башка шашкыннарга элэгүе бар... Яңа корал, яшел Җирегезне җансыз таш өеменә йә булмаса комета-мазарга әйләндереп, бөтен Кояш системасын бүсеп ташларга бик мөмкин... Чөнки әгәр Җир тузан болытына әйләнә калса, Кояш системасы гаиләсендә миллион еллар буена тотрыклы килеш калган гравитация көчләре һәлакәткә китерергә мөмкин.

Җир - сезнең космик йортыгыз. Асылда, сез табигый космик станциядә яшисез. Атмосфераның, елга-күлләрнең, гомумән, әйләнә-тирәнең чисталыгы һәм язмышы сезнең ничек хужалык итүегезгә бәйле. Арал диңгезен кешеләр харап итте. Израилнең мактанычы булган Үле диңгез дә ел саен бер метрга саегып бара һәм тиздән тозлакка әйләнәчәк. СССРдагы күмәк хужалыклар, ягъни колхозлар, зур-зур терлек асрау фермалары, миллионлаган тавык җитештерә торган фабрикалар экологиягә гаять зур зыян китерделәр. Мондый эре хужалыклар - гайре экологик, димәк ки, гайре экономик та...

Тыелгысыз үсә барган цивилизация, планетадагы биологик балансны бозып, ике гасыр эчендә Җирне чүплек башына әйләндерде. Шәһәр тирәләрен карагыз. Шәһәр чүплекләрен. Анда үрчегән күселәрне. Балыксыз елга-күлләрне ташлап, шәһәр чүплекләрендә туклануга күчкән бихисап акчарлакларны, исәпсез-сансыз карга-козгыннарны, яңадан кыргыйлашкан эт өерләрен...

Беләм: илдә үтә сабыр мөселманнар изге Мәһдинең кайтып гаделлек урнаштырганын көтеп яшиләр. Ә хыялый һәм ялкау Рәсәй, тулаем алганда, Иблис-Воландның әйләнеп кайтканын зарыгып көтә... Мастерның кайтканын... Маргаританы...

Шүрәле, тыны беткәндәй, сүздән туктап калды. Аның да күкрәгендә чын адәми хисләр тулып ашкан иде, күрәсең.

Моңарчы тыныч кына Гыйлемдарга джемпер бәйләп

утырган Ак эби, ниһаять, сүзгә кушылды:

— Чыннан да, безнең иң якын максат - экологияне яхшырту, - диде ул, сүзне башкага борып. - Ерак перспективага килсәк, тормышының икенче яртысын вакыйка башлаган Кояшта кире кайтаргысыз картаю билгеләре пәйда булганчы, чарасын күреп өлгерергә кирәк безгә. Кояшыбыз суына бара, чөнки аның үзәгендәге ягулык - водород кимегәннән-кими. Берничә миллиард елдан соң Кояш Кызыл гигант булып кабарчак, хәтта Жирне дә йотачак... Аннары Кояш, газ тышчасын читкә ыргытып, бәләкәй генә Ак кәрлә йолдызга әверелер... Хәер, иргә һәлакәт белән яңый торган башка куркынычлар да житәрлек...

— Сез нинди куркынычларны күздә тотасыз, Ак эби? - дип сорады Гыйлемдар бик житди кыяфәттә.

— Менә боларын инде без янә Шүрәле агайдан сорыйк, - диде эби. - Бу мәсьәлә белән ул махсус шөгыльләнгән иде...

Шүрәле, шуны гына көтеп торгандай, үзенең хәтәр фарыз-арын тезеп китте:

— Безне тагын да дәншәтләрәк космик һәлакәтләр көтә, - дип башлады ул. - Күктә Киек Каз Юлына иң якын торган икенче бер галактика - Андромеда томанлыгы бар. Ул безгә сәгатенә 400 000 км тизлек белән якынлашып килә. 3 миллиард елдан соң ике галактика бәрелешчәк. Бу - котылгысыз.

— Бу бәрелешү ничегрәк булыр соң? Кояш системасы нишләр?

— Хөрмәтле шәкертөбез Гыйлемдар, монда төп ике сценарий уйналырга мөмкин. Беренчесе - гравитация көчләре тәэсирендә Кояш гаиләсе белән бергә галактикадан читкә атылып чыгып киткән очрак. Ул чагында безнең планета исән калырга да мөмкин. Алдан ук чарасын күргәндә, Жирдәге тереклекне дә саклап калып булыр

иде.

Икенчесе - Кояш ике галактика кушылуның эпи-
центрына

эләккән очрак. Бу вакытта галактикалар үзәгендәге
ике кара упкын бергә укмашачак.

Жирнең атмосферасы бушлыкка таралып бетәчәк,
океан-диңгезләр кайнап, аларның суы пар булып космо-
ска очачак, ә

Жир шары, хәзерге Меркурий планетасы шикелле,
тереклек итү өчен яраксыз эссе чүлгә әйләнеп калачак.

Оптимист Бакырκοш телгә килде:

— Кешелек дөньясы «космик кышны» исән-имин
уздырыр дип өметләнәргә һәм шуңа омтылырга кирәк.
Моның өчен кешеләргә һәм, гомумән, Жир тереклегенә
вакытлыча наноформага күчеп, үлчәнәшсез нуль-нок-
тага әйләнеп торырга мөмкин булыр иде. Мондый үзенә
бертөрле үле тереклеккә яки терек үлемгә һичнинди кос-
мик һәлакәтләр дә куркыныч түгел. Тереклек дигәндә,
мин органик тереклекне генә күздә тотам, чөнки робот-
лар илаһи сәбәпләр аркасында моннан мәхрүм. Күрәсез,
кешегә робот кирәк булган шикелле, ясалма роботларның
мәңгә яшәеше өчен дә, табигать үзе тудырган кеше заты
кирәк.

Инкыйраздан котылу чарасын илаһи гаκыл ярдәмен-
дә сез - адәми Гыйлемдарлар табарга тиеш.

Малай озак уйлап тормады, бик тиз фикерен әйтеп
ташлады:

— Әгәр Галәм бер киңәеп, бер кысылып, бөтенесе
юкка чыгып һәм кабат туып, цикллар кабатланып тора
икән, анда гаκыл ияләре дә кат-кат туып торган булырга
тиеш. Чиксез озын эволюция дәвамында Галәмдә сез әйт-
кән мәсьәләне инде хәл иткән мәңгелек цивилизацияләр
дә булырга тиеш түгелмени? Минемчә, ихтималлык тео-
риясе моңа юл куя.

— Син безгә шул затларны эзлэргә киңәш итәсеңме?

— Әлбәттә, Ак әби! Мәсьәләнең иң ансат чишелеше шушы булырга тиеш!

— Ләкин ул да бик үк ансат түгел, Гыйлемдар. Аны хәл итүгә, ихтимал, миллион еллар китәр.

— Ул вакытта әле Кояш критик яшыкә житмәгән булыр... Без - Жир хужалары өлгерәчәкбез.

— Ә өлгермәсәк? Галәмдә гадәттән тыш куәтле акыл ияләре булырга тиеш дигән фикер фараз гына бит?..

— Димәк, безгә бер үк вакытта космик һәлакәтләрдән мөстәкыйль рәвештә котылу чараларын да эзлэргә кирәк.

Бакырκοшның яшел күзләрендә ут кабынды:

— Сез нәкъ материалистларча фикер йөртәсез... - диде ул. - Сез Галәмдә Алла яки Бөтендөнья гақылы дигән иң көчле фактор булырга тиешлеген исәпкә алмыйсыз...

«Алла» сүзен ишеткәч, Гыйлемдарның уйга калганын күреп, Ак әби сизелер-сизелмәс кенә көлемсерәгән шикелле тоелды. Күрәсең, әби дәрәс җавапны белә, ләкин малайдан мөстәкыйль фикер көтә иде.

Пауза шактый озакка сузылды.

— Әй-йе, - диде, ниһаять, Гыйлемдар, тәмам өлкән-нәрчә, кабаланмыйча гына. - Бу фактор мәсьәләне тамырдан үзгәртә бугай... Тик боларны мин аңлап бетермим...

— Моның өчен «Алла» төшенчәсен даһи Ньютон, Гегель яки суфилар салган мәгънәдә аңларга кирәк, - диде Ак әби. - Боларын син киләчәктә үзләштерерсең... Син әле монда - минем куышта - башлангыч белемне генә алдың... Калганы Академиядә булыр.

— Академия? Ә ул кайда?

— Еракта, бик еракта икәннен генә әйтә алам. Аны «Инкыйразга каршы Академия» дип атыйлар... Мин үзем дә белемемне шунда камилләштердем, балакаем. Сине без шунда озатырбыз.

— Кайчан?..

— Тиздэн, Гыйлемдар. Син инде күп нәрсәне белдең...
Син көрәшче булырга әзер.

Асылда, Ак әби көрәшче һәм пәйгамбәрлеккә кандидатлар гына тәрбияли һәм аларны «Космик үзәк»кә озата икән. «Үзәк» дигәне - әлеге Галәмара инкыйразга каршы Академия. Аны уңышлы тәмамлап чыгучылар үзләрен теләсә кайсы затка «әверелдерергә» сәләтле, алар чын могжиза эшли алалар. Бу Үзәк барлык галәмнәр өчен, гадәттә, һәр дөньяга аерым житәкчеләр әзерләү белән шөгыльләнә. Ә менә Җир кешесеннән тәрбиялэнгән пәйгамбәр, табигатьнең гап-гади капризы аркасында булса кирәк, башка барлык дөньяларда да хезмәт итә ала, ягъни ул универсаль, Җирдә яшәүче кешеләр жәмгыяте, роботларның туган планетасы тарихын кабатлый башлап, монда да финансистлар кавеме көч алгач, роботлар цивилизациясе җирдәге бу тарихи хатаны булдырмаска ниятли. Роботлар, иң сәләтле, иң өметле адәм балаларын үзләре янына алып, көрәшчеләр тәрбиялэргә керешэлэр... Кешелэргә алмашка килэчэк яңа буын физик чыдамлык ягыннан роботларга тиң булырга тиеш, ләкин алар биологик сәләтлэрен саклап калачак. Алмаш буында женеслэр һәм бөтен прогрессны алга әйдэкли торган мэхэббэт хисе дә, гуманлылык сыйфаты да сакланыр. Яңа финансистларга каршы котылгысыз сугыш та гуманлы булырга тиеш. Менә шушы мәсьэләне хэл итә алырлык адэми затлар роботлар планетасында тәрбиялэнә...

Кешелек дөньясы белән робототехника берлэшкән цивилизация мәңгелек тереклекне тормышка ашыра ала. Мондый цивилизацияне наночивилизация дип атарга мөмкин. Ихтимал, кирәкле мизгелдә ул үлчәнешсез һәм үзгәрешсез бер ноктага әйләнәп тә тора алыр иде...

Җир планетасына бүген тимер мускуллы спорт мастерларыннан, «аяк уены» уйнарга маһир ярым шэрә

биючеләрдән яки чытлык сәхнә җырчыларынан - кыскасы, бәдәни рәхәтләрне генә сөючеләрдән бигрәк, ижтимагый көрәш осталары, гаделләр гаскәре кирәк. Аларны каян алырга? Ничек җитештерергә? Кайда тәрбияләргә? Моңы Җирнең үзендә эшләү мөмкин түгел, моңа бөтен дөньяны чорнап алган финанс пәрәвезе һәм күп санлы криминал режимнар мөмкинлек бирмәячәк. Димәк, көрәшчеләрне Җирдән читтә тәрбияләү зарурлыгы килеп туа. Галәми гакул нәкъ менә шуның белән шөгыйльләнә дә. Син, Гыйлемдар, фидакяр көрәшче булып җитешергә тиеш, моңың өчен син менә дигән кандидат... Галәми гакул шундый кандидатларны берәмтекләп эзләп таба. Ә алар бик күп кирәк... Һәрхәлдә, мең генә җитми, әйтик, Җир йөзендәге оешкан криминалга каршы тора алырлык көчле рухлылар - пассионарийлар - кимендә халык санының унбиш проценты кадәр, ягъни миллионнарча булырга тиеш. Фәкать шул вакытта гына уңышка ирешеп булачак.

— Ә ни өчен мине сайладыгыз? Вундеркиндлар беткәнмени?

— Безгә, гакул һәм әхлак күрсәткечләренең югары булуынан тыш, кандидатның генетик сафлыгы да мөһим. Гади генә итеп әйткәндә, синең геннарың нормаль, хромосомаларыңда һәр аминокислота үз урынында... Син абсолют сәламәт, Гыйлемдар. Сиңа кызыл авызлы коммунистлык чире дә, кара милләтчелек хастасы да йокмаган.

«Инкыйразга каршы Академия»дә чагында да син Ватаныңдагы җәмгыять тормышынан хәбәрдар булырсың, ләкин үзең Җиргә берни дә хәбәр итә алмассың, элементң берьяклы гына булыр. Шулай да син саф мәгънәгә - психотрон болытына әйләнеп, эти-әниләреңнең төшенә гел матур булып керерсең, аларны мин дә юату юлын табармын... Алар сине исән дип уйлыйлар һәм, дәрәсәң әйткәндә, хаклы да булачаклар. Киләчәктә сез кавышчаксыз...

Ак әби Гыйлемдарга йоклар алдыннан үтә күренмәле

башлык киеп ятарга кушты. Башлык кабель белән тирмә түбәсендәге антенна көзгесенә тоташкан иде. Шуның аркылы малай галәми информация кыры белән багланып, йокыда килеш, программ лекция тыңларга тиеш икән.

Бу нәсыйхәт-программа Гыйлемдарның ике атна буена Ак әби тирмәсендә алган белеменә йомгак ясарга тиеш иде. Ләкин, иртә белән уянгач, ул бу нәсыйхәтләрнең бер генә сүзен дә исенә төшерә алмады. Шул ук вакытта малай үзенең ниндидер олуг хакыйкәтләрне үзләштергән һәм аңлаган булуын тоя, моңа ышана һәм белеме белән горурлана иде. Күрәсен, программада шулай каралгандыр - бу белемнәр Гыйлемдар хәтерендә нәкъ кирәкле мизгелләрдә калкып чыгарга һәм җимеш бирергә тиештер.

Аның каравы, уяну белән, Гыйлемдар өстәлдәге Шүрәле статуэткасы торган урында ауган агачка утырып ял итүче берәүнең төсле фоторәсемен күрдә. Ачык төстәге цивиль костюм кигән бер ир-егет. Түшендәге алтын нишанга гомумҗир хәрәфләре белән «President» дип язылган. Кем бу? Аның йөз чалымнарында Гыйлемдар әтисенә дә, әнисенә дә охшашлык барын абайлап алды. «Бу бит мин, - дип уйлады ул, аптырабрак. - Утыз-кырык елдан соң мин нәкъ шушы сурәттәге кебек булачакмын микәнни?»

Фоторәсемдәге ир көлемсери кебек тоелды. Гыйлемдар өстәлдәге Бакырकोшның юкка чыкканын да абайлады. Димәк, әбинең ярдәмче роботлары эшлисе эшләрен башкарганнар инде...

Чаршау белән бүленгән аш-су пешерү почмагында Ак әбинең әвәрә булып йөргәне ишетелә, ул тагын тәмле таба исләре чыгарган иде. «Бүген нинди бәйрәм икән?» - дип уйлап куйды малай.

Менә бервакыт әби:

— Тор, матурым, пәрәмәч эзер, кайнар чакта ашык әле бергәләп, - диде.

Бу бәйрәм Гыйлемдарның «башлангыч мәктәп»не -

Ак әби мәктәбен тәмамлавына багышланган иде, әлбәттә.

Пәрәмәчтән соң Гыйлемдарның кәефе тагын да хушланды.

Ул яшь бәдәнненең һәр күзәнәге куаныч һәм гайрәт белән тулганын тоя һәм таулар актарырга атлыгып тора иде.

Менә Гөлгенә әби малайны әүвәлгечә шау чәчәккә күмелгән аланга алып чыкты да аның кулына йомшак төенчек тоттырды.

— Истәлеккә булыр, - диде ул, ләкин төенчектә ни барын әйтәсе итмәде. Ихтимал, «Сәйяр» планетасында климат салкынчадыр, Ак әби шуңа күрә Гыйлемдарга джемпер бәйләгәндер...

Шул мизгелдә иртәнге күктән түбәнтен генә яшен ташы очып узды, аның якты эзеннән түгәрәк аланны кап урталай ярган куш салават күпере пәйда булды.

Төсләре чиратлашып ике тапкыр кабатланган көянтәннең нәкъ уртасында ун-унбер яшьләрдәге бер кыз бала басып тора иде. Ул чиксез гажәпләнгән зур күзләрен чәчәкле алан өстеннән йөртеп чыкты. Сак кына атлап, җиргә төште... Аяк астына караган иде, ак чүпрәккә төрелгән уймак кадәрле генә төенчек күрдә. Үзе дә аңышмастан, аны иелеп алды, төенен чишеп җибәрде. Ни гажәп, чүпрәккә яшәреп беткән бакыр балдак төрелгән иде. «Моңы кем югалтты икән? - дип пышылдады Ниса. - Бу балдак аңа җәүһәр кашлы йөзектән дә кадерлерәктер... Әллә соң әкияти сихерле балдак микән?»

Кызыйның түшенә, аның ефәк тасма белән үргән толымына ак күбәләк килеп кунды... Әйтергә онытканбыз: Нисага бер маэмай ияргән иде. Маэмай, башын кыегайта төшеп, акыллы күзләре белән күбәләккә карап алды, аннары үзләренә таба йөгереп килүче малайны күреп, чын адәми канәгатьлек белән елмайган төсле булды.

— Ниса! Алтынчәч! - дип кычкырды Гыйлемдар ерак-

тан ук, куанычы эченә сыймыйча.

— Мин монда, мин монда, вундеркинд! - дип, көттер-мәстән җавап бирде Ниса.

Менә алар - Җир балалары, - җитәкләшеп, Акбайны да ияртеп, салават күперенә аяк бастылар һәм, бәллүрдәй җемелдек төсләрдә эреп, психотрон болытына әверелделәр... Шул болыт эченнән Гыйлемдарның «Хуш, сау бул, әбекәй!» дигән тавышы ишетелгәндәй булды. Чәчәккә кунып калган күбәләк исә фәрештә канатларын җилпедә дә яңадан Ак әби кыяфәтенә керде. Хәер, ул һич тә әби түгел, бәлки япъ-яшь татар кызы Гөлгенә-пакизә иде хәзер. Салават күпере эреп югалгач, ул яулык почмагы белән күз яшьләрен сөртте. Үзе елмая иде. «Карурман аша... яхшы атлар кирәк лә үтәргә», - дип, «Галәм инкыйразга каршы» җырын борынгычалап, яшь, яңгыравык тавыш белән көйләп кабатлады Гөлгенә:

— Юлыгыз уң булсын! Әнкәемнең балдагы сезгә бәхет-сәгадәтләр китерсен!

Ап-ак каен урманы эчендә, берсеннән-берсе уздырып, кошлар сайраша, кайдадыр бер яшь тавышлы кәк-күк, тырышып-тырышып, адәмнәр гомерен саный, ләкин һич кенә дә мәңгелекнең очына чыга алмый иде...